

TURKIYE TRIBUNALI

Çünkü Sessiz Kalmak Temel İnsan Haklarının en Büyük Düşmanıdır.

Günümüz Türkiye'sinde Cezasızlık

EYLÜL 2020

**YVES HAECK
EMRE TURKUT**

**INTERNATIONAL
OBSERVATORY
HUMAN RIGHTS**

İşbirliğinde

Günümüz Türkiye'sinde Cezasızlığa Dair Özet

YVES HAECK & EMRE TURKUT TARAFINDAN HAZIRLANMIŞTIR

Bu rapor, Türkiye'de devlet görevlileri tarafından işlenen ciddi insan hakları ihlalleri bakımından süregelen cezasızlık sorununu ele almaktadır. Daha özel olarak, iki kapsayıcı soruya yanıt vermeyi amaçlamaktadır:

- I. İşkenceyi veya kötü muameleyi önleyen ve izleyen dahili bir sistem var mı ve var ise, gerçekte nasıl işliyor?
- II. Olası işkence veya kötü muameleyi cezalandıran etkili bir sistem var mı, yoksa gözaltında tutulan kişilere karşı işkence veya kötü muameleyle karşı organize bir cezasızlıktan bahsedebilir mi-yiz?

Raporun bulguları, Türkiye'de hâkim olan cezasızlık sorunlarına açık bir ışık tuttu. Yaygın kültür ve ciddi insan hakları ihlalleri için ezici cezasızlık mirası, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından 1980'lerde ve Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki Kürt 'Sorunları' bağlamında 1990'larda devam etti. Sistematik işkence, adam kaçırmaya, zorla kaybedilmeler, yargısız infazlar da dahil olmak üzere Kürt halkına yönelik en açık insan hakları ihlallerinden bazılarının rağmen, Türk devlet yetkilileri bu ağır insan hakları ihlallerine tepki göstermeye istekli olmadılar. Yerleşik cezasızlık uygulaması, işkence ve kötü muamele iddiaları, özellikle 7 Haziran 2015 milletvekili seçimlerinden sonra başlayan ve 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin sonrasına kadar devam eden dönemde, son yıllarda görülmemiş boyutlara ulaştı. Giderek ısrar eden iddialara rağmen, nadir görülen resmî soruşturma ve kovuşturmalara, işkence ve diğer kötü muamele biçimleri için güçlü bir cezasızlık algısı yaratmaya devam ediyor.

Rapor, özellikle devlet görevlileri söz konusu olduğunda bireylere karşı işlenen insan hakları ihlallerinde Türkiye'de cezasızlığın adeta norm haline geldiği sonucuna varıyor.

Rapor boyunca da vurgulandığı üzere cezasızlık konusu, Türkiye'deki birçok yapısal ve iç içe geçmiş sorunun simgesi. Bu bağlamda, her sorun ya birbirinin sonucu ya da sebebidir- köklü cezasızlık kültürüne/uygulamasına kümülatif katkıda bulunan faktörler. Rapor, bu faktörlerin bazılarını aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

- (a) Yasal yapıdaki boşluklar
- (b) Cezasızlık modellerini güçlendiren siyasi retorik

- (c) Devlet görevlilerini/yetkililerini sorumlu tutacak siyasi iradenin olmaması
- (d) Savcılar tarafından etkisiz ve gecikmiş soruşturmalar ve son olarak
- (e) Örtülü yargı

Kısacası rapor, Türkiye'deki organize, kurumsallaşmış ve kökleşmiş cezasızlık sorununun tüyler ür-pertici bir hatırlatmasını sağlıyor. Rapor, Türk makamlarını faillerin adaletle karşı karşıya kaldığı, yeterli, etkili ve bağımsız soruşturma ve adil yargılama yürüterek, ciddi insan hakları ihlalleri için devlet görevlilerinin cezasızlığıyla etkin bir şekilde mücadele etmeye çağırıyor, ancak bunun gerçeğe dönüşüp dönüşmeyeceği yine de belirsizliğini koruyor.

İçindekiler

Giriş	5
Türkiye’deki Cezasızlık Mirası: Geçmiş ve Günümüz	7
Ulusal/Uluslararası Tepkiler	14
Türkiye’nin Uluslararası Taahhütleri ve Terörle Mücadele Kanunu ve Acil Durum Karar Çerçevesi	18
Yakın Zamanlardaki Davalar: İşkence, Kötü Muamele ve Cezasızlık	24
Dava 1: Gökhan Açikkollu’nun işkence görmesi ve öldürülmesi	24
Dava 2: Urfa’da çok sayıda tutukluya işkence ve cinsel istismar	26
Dava 3: Ankara’da tasfiye edilen diplomatlara işkence	27
Tartışma ve Sonuç: Temel araştırma sorularının yanıtları	29
EK I	33
EK II	36

1. Giriş

Türkiye Tribunali için yazılan bu rapor, Türkiye'de devlet görevlileri tarafından işlenen ciddi insan hakları ihlalleri bakımından süregelen cezasızlık sorununu ele almaktadır. Daha özel olarak, iki kapsayıcı soruya yanıt vermeyi amaçlamaktadır:

- I. İşkenceyi veya kötü muameleyi önleyen ve izleyen dahili bir sistem var mı ve var ise, gerçekte nasıl işliyor?
- II. Olası işkence veya kötü muameleyi cezalandıran etkili bir sistem var mı, yoksa gözaltında tutulan kişilere karşı işkence veya kötü muameleye karşı organize bir cezasızlıktan bahsedebilir miyiz?

Sırayla, bazı metodolojik noktalar şöyledir. Bu raporun amaçları doğrultusunda cezasızlığı şu şekilde tanımlıyoruz:

"cezai, hukuki, idari veya disiplin soruşturmalarında ihlallerin faillerinden yasal veya fiili hesap sorulmasının imkansızlığı."¹

Dokunulmazlık, uygun yasal mekanizmaların bulunmaması ve devletlerin ciddi insan hakları ihlallerine tepki göstermemesi ve soruşturmamaları da dahil olmak üzere birçok sistematik faktörden kaynaklanabilir veya kolaylaştırılabilir. Bu raporda kullanıldığı gibi, "ciddi insan hakları ihlalleri"², uluslararası hukuka göre suç olan ve/veya Devletlerin işkence, zorla kaybedilme, hukuk dışı, yargısız infaz veya keyfi cezalandırmasını gerektiren uluslararası olarak korunan insan haklarının ciddi ihlallerini kapsar.³

¹ Birleşmiş Milletler, Cezasızlıkla mücadele yoluyla insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için güncellenmiş ilkeler bütünü, E/CN.4/2005/102/Ek.1, 8 Şubat 2005.

² Rapor boyunca, 'açık', 'ciddi', 'net', 'sistematik' ve 'yaygın' gibi terimler birbirinin yerine kullanılacaktır.

³ İnsan hakları hukukunun ciddi bir ihlalini neyin oluşturduğuna dair tanımsal soru hakkında ayrıntılı bir açıklama için bkz. Takhmina Karimova, 'Neler uluslararası insan hakları hukukunun ciddi bir ihlali anlamına gelir?', Academy Briefing No. 6 Cenevre Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları Akademisi, Ağustos 2014,

<https://repository.graduateinstitute.ch/record/295203?ln=en> adresinden ulaşılabilir. Chernichenko, Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'na sunduğu çalışma makalesinde, "Bir Hükümet tarafından emredilen veya yaptırıma tabi tutulan ciddi ve büyük ölçekli insan hakları ihlallerini uluslararası suç olarak ilan etmenin ana noktasının, Devletin sorumluluğunun, bu tür ihlalleri işleyenlerin cezai sorumluluğundan ayrı tutulamayacağını vurgulamaktadır." der. Bkz. 'Uluslararası Suç Olarak Ciddi ve Büyük Ölçekli İnsan Hakları İhlallerinin Tanımı', Stanislav Chernichenko tarafından 1992/109 sayılı Alt Komisyon Kararı uyarınca sunulan Çalışma Belgesi, BM bel. E/CN.4/Sub.2/1993/10, 8 Haziran 1993, para. 42.

Uluslararası hukuka göre Devletler, "mağdurlar için bir adalet meselesi olarak, gelecekteki insan hakları ihlallerine karşı caydırıcı bir unsur olarak ve hukukun üstünlüğünü ve halkın adalet sistemine güvenini korumak için cezasızlıkla mücadele" yükümlülüğü altındadır.⁴

Rapor genel olarak işkence ve kötü muamele suçları ile Türk emniyet güçleri tarafından işlendiği iddia edilen ölümcül güç kullanımı için cezasızlık konusunu ele alıyor. Buna ek olarak ve uygun olduğu durumlarda rapor, devlet görevlileri tarafından işlendiğine inanılan zorla kaybedilme ve yargısız infaz suçları için başka türden cezasızlıklardan da bahsediyor. İlgili yasal hükümler ve mahkeme davalarının değerlendirilmesinden, Türk makamlarının beyanlarından, hükümetler arası kuruluşların ve insan hakları STK'larının ayrıntılı raporlarından ve cezasızlık konularına ilişkin ilgili literatür/araştırmanın anketinden toplanan bilgileri kullanılmıştır.

Raporun zaman çerçevesi açısından, son yıllara, özellikle de iktidardaki Adalet ve Kalkınma (AKP) Hükümetinin PKK (Kürdistan İşçi Partisi - *Partiya Karkeren Kurdistanê*) ile iki yıllık bir barış sürecini iptal etmesine yol açan 7 Haziran 2015 parlamento seçimlerinden sonraki ve 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünün ardından da devam eden döneme odaklanılacak olup, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında ve 1990'lar boyunca Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki Kürt 'sorunları' bağlamında Türkiye'deki kitlesel insan hakları ihlalleri için ezici cezasızlık mirasına da atıfta bulunulacaktır. Rapor, son yıllarda özellikle vurgulanan üç cezasızlık davasına odaklanıyor. Bunlar, işkence ve cinayetle ilgili en çok rapor edilen, örnek teşkil eden davalardır.

- > Dava 1: Gökhan Açıkkollu'nun öldürülmesi
- > Dava 2: Urfâ'da yaşanan meşhur işkence olayları
- > Dava 3: Ankara'daki işkence olayları

Rapor ayrıca iki ek içerir:

- > Ek I, özellikle 1990'dan itibaren birçok davanın ayrıntılarını (sonuçlarını) içermektedir.
- > Ek II, 2013-2018 yılları için Türk Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı Türk Ceza Kanunu'nun 94. maddesi (işkence), 95. maddesi (ağır işkence) ve 96. maddesi (eziyet/işkence olmayan kasıtlı yaralama) hakkındaki resmî adli istatistiklere dayalı bir tablo sunmaktadır.

⁴ İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü (COE), Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Ciddi İnsan Hakları İhlallerinde Cezasızlığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Kılavuz İlkeler, Hüküm I. ('Cezasızlıkla mücadele ihtiyacı') s . 7.

2. Türkiye'deki Cezasızlık Mirası: Geçmiş ve Günümüz

1980 askeri darbesinin ardından sıkıyönetim ülke genelinde genişletildi ve 1983 yılına kadar Türkiye baskıcı askeri yönetim altında yönetildi ve bu da insan hakları açısından yıkıcı sonuçlara yol açtı. Örnek olarak, yarım milyondan fazla insan siyasi gerekçelerle keyfi olarak gözaltına alındı ve binlerce kişi yaygın işkence ve kötü muameleye maruz kaldı.⁵ Ayrıca, o dönemde iki yüzden fazla yargısız infaz ve mahkeme kararıyla elli infaz meydana geldi.⁶ Bu yüksek sayılara rağmen, askeri yönetim altında kabul edilen 1982 Türk Anayasası geçici bir maddesinde askeri darbenin liderlerine ve tüm askeri-kamu görevlilerine her türlü kovuşturmadan tam dokunulmazlık sağlamıştır.⁷ Bu hüküm 2010 referandumunda yürürlükten kaldırılmış ve 2012 yılında Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya'nın da aralarında bulunduğu 1980 darbeci liderleri hakkında ceza davaları açılmıştır. Daha sonra ordu müdahalesine zemin hazırladıkları ve 1980 darbesini gerçekleştirdikleri için devlete karşı işlenen suçlardan mahkûm edildiler ve 2014 yılında ömür boyu hapis cezasına çarptırıldılar, ancak her iki sanık da temyiz prosedürü sırasında vefat etti.⁸

Bu yaygın cezasızlık kültürü, 1980'lerin sonları ve 1990'lara kadar sürdü. O sırada, Türk devlet emniyet güçleri ve PKK, zaman zaman tam ölçekli bir savaşın eşliğine gelen şiddetli çatışmalara girdiler. Böylece, Türk devlet güçleri ile PKK arasındaki çatışmanın en yoğun olduğu yerde olağanüstü hâl ilan edildi.⁹ Olağanüstü hâl rejimi altında tüm özel ve kamu emniyet güçleri emrinde olmak üzere, her olağanüstü il ve komşu illerdeki bölge valileri,

⁵ 1.683.000 kişi soruşturuldu, 650.000 kişi gözaltına alındı ve 52.000 kişi suçlandı; 30.000 kişi görevlerinden alındı; 14.000 kişi vatandaşlığını kaybetti. Bkz. "12 Eylül Darbesinin Korkunç Bilançosu" (The horrendous tool of 12 September) *BIRGUN News*, 10 Mayıs 2015, <https://www.birgun.net/haber-detay/12-eylul-darbesinin-korkunc-bilancosu-78576.html> adresinden ulaşılabilir.

⁶ Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: İnsan Hakları Reddedildi*, Londra, 1988, s. 1.

⁷ 1982 Türkiye Anayasası'nın Geçici 15. Maddesine bakınız.

⁸ See, 'Kenan Evren, 97, Dies; After Coup, Led Turkey With Iron Hand' *The New York Times*, 9 Mayıs

2015 <https://www.nytimes.com/2015/05/10/world/europe/kenan-evren-dies-at-97-led-turkeys-1980-coup.html> adresinden

⁹ Türkiye, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye İlişkin Değişiklik Bildirimi (ETS No. 5), 6 Ağustos 1990, <http://www.coe.int/en/web/conventions/search-on-reservations-and-declarations/> adresinden ulaşılabilir.

olağanüstü hâl rejimi altında gerekli tüm önlemleri almakla sorumluydu.¹⁰ Bu "yarı sıkıyönetim huku-
ku" istisnai yetkileri arasında sokağa çıkma yasağı getirme, faaliyetleri kamu düzenine zararlı olduğu
düşünülen kişilerin ilgili bölgeye girmesini yasaklama ve köyleri boşaltma yetkisi vardı.¹¹ Türk devlet
görevlilerinin keyfi ve kapsamlı yetkileri kullanması, sistematik işkence, adam kaçırma, zorla kaybe-
dilmeler, yargısız infazlar, köylerin zorla boşaltılması, evlerin yıkılması ve benzeri insan hakları ihlalle-
ri dahil olmak üzere Kürt halkına yönelik en açık insan hakları ihlallerine neden oldu.¹² *Ne yazık ki*,
devlet yetkilileri bu ağır insan hakları ihlallerine tepki gösterme konusunda hiçbir istek göstermediler.
Bunun temel (*de jure*) nedenlerinden biri, bu dönemde kabul edilen kararnamelerin tarafsız yargı dene-
timi için herhangi bir mekanizma olmaksızın¹³ yapılan tüm eylemler için bölge valilerine tam dokunul-
mazlık sağlamasıdır. Böylelikle, insan haklarının korunması, Türkiye'de uygulamada yerine getirilmesi
güçlüklerle birlikte giderek daha fazla sorun haline geldi.

Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), 1990'larda Türkiye'nin güneydoğusunda yer
alan Kürt bölgesindeki faaliyetlerinden kaynaklanan işkence, yargısız infazlar ve zorla kaybedilmeler
de dahil olmak üzere ağır insan hakları ihlallerini iddia eden çok sayıda başvuruyu inceledi. Mahkeme,
yaşam hakkı (Madde 2), işkence, insanlık dışı ve küçültücü muamele veya cezaya maruz kalmama hak-
kı (Madde 3), özgürlük ve güvenlik hakkı (Madde 5), adil yargılanma hakkı (Madde 6), etkili bir hukuk
yolu hakkı (Madde 13) ve mülkiyetin korunmasına (1 No'lu Protokolün 1. Maddesi) ilişkin 175'ten fazla
davada Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni (AİHS) ihlal ettiği sonucuna ulaşmıştır.¹⁴

¹⁰ Olağanüstü hâl Özel Valisinin Kurulmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, No. 285, 10 Temmuz 1987. 285 sayılı Kararna-
me ile ilk olarak sekiz ilde olağanüstü hâl ilan edildi: Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van.

¹¹ Genel olarak bakınız Karar No. 285, 1987; 1990 tarihli 424 sayılı Kararname ve 425, 1990.

¹² Uluslararası Af Örgütü'nün 1996 Raporunun açıkça ifade ettiği gibi, "[baskı, uzun zamandır Türkiye'deki güvenlik sorunlarına bir
yanıt olmuştur, ancak 1991'de emniyet güçlerindeki bazı unsurlar daha da ileri gitti. Yasanın dışına çıktılar ve geniş çaplı kirli bir
savaş başlattılar. Güneydoğu'dan eşi görülmemiş bir siyasi cinayet dalgası geçti..." Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: İnsan hakları
olmadan güvenlik yok*, Londra - Ekim 1996, s. 20, <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/084/1996/en/> adresinde mevcuttur.

¹³ 16 Aralık 1990 tarihli 430 Sayılı Kararnamenin 8. Maddesine bakınız "Olağanüstü hâl Bölge Valisi veya olağanüstü hâl bölgesi
içinde bulunan bir İl Valisi aleyhine, bu kararname ile kendilerine verilen yetkilerin kullanılmasyla ilgili kararları veya işlemleri ile
ilgili olarak cezai, mali veya hukuki sorumluluk ileri sürülemeyecektir ve bu amaçla herhangi bir adli makama başvuru yapılmayacak-
tır." Ayrıca bkz. 413 Sayılı Kararnamenin 5. ve 7. Maddeleri.

¹⁴ Türk emniyet güçlerinin eylemleriyle ilgili dört dava grubuna ayrılmış davalara bakınız: Aksoy dava grubu (287 dava), Batı dava
grubu (117), Erdoğan ve Kasa dava grubu (30). Bakanlar Komitesi, Türk devlet yetkilileri tarafından atılan takip adımlarının etkin ve
yeterli soruşturmaları garanti altına almak için tatmin edici görüldüğü gerekçesiyle 2008 yılında konuyu kapatmaya karar verdi. Bkz.
Ara Karar CM/ResDH (2008) 69, Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi, 18 Eylül 2008. Ayrıca, halka açık gösteriler sırasında aşırı güç
kullanılan Ataman dava grubuna (46 dava) da bakınız, çoğu dava aynı zamanda AİHS'nin 2, 3 ve 13. Maddeleri kapsamındaki soruş-
turmaların etkisizliği ile ilgilidir.

AİHM'nin bu davalardaki bulguları, Türkiye'de hâkim olan cezasızlık sorunlarına açık bir ışık tuttu. Mahkeme önündeki hemen hemen tüm davalarda, Türk Hükümeti, kendi yetkilileri tarafından Kürt nüfusa yönelik her türlü zulmü tamamen ve defalarca reddetmiştir. Buna karşılık Mahkeme, sürekli olarak Türk devlet makamlarının, şikayette bulunanlar¹⁵ ve tanıklardan¹⁶ kanıt/ ifade arama konusundaki isteksizliği, olay yerinden maddi kanıt toplanamaması¹⁷, şikayetçilerin soruşturma dosyasına erişim yasağı¹⁸, anlamlı bir sonuca varmak için gerekli ölüm sonrası muayenelerde (otopsiler) gerekli bilgi eksikliği¹⁹, suçların soruşturulmasındaki gevşeklik (çoğunlukla Türk savcılar tarafından)²⁰ ve son olarak, delil yokluğunda takipsizlik ve yetkisizlik kararları²¹ gibi pek çok faktör nedeniyle olaylara ilişkin kapsamlı ve etkili bir soruşturma yürütemediklerini (AİHS'nin 2. Maddesinin usul unsuru) tespit etmiştir. Diğer birçok davada Mahkeme, zorla kaybedilen kişilerin yakınlarının kaybolmalarından kaynaklanan acılarının, AİHS'nin 3. maddesine aykırı insanlık dışı muamele yasağına aykırı olduğunu değerlendirmiştir.²²

Son on yılda, Türk Hükümeti, AİHM kararlarını yürürlüğe koymak amacıyla ve AB tarafından tespit edilen eksikliklere cevaben bazı yasal ve kurumsal adımlar²³ * * atmıştır.

¹⁵ *Akdeniz ve diğerleri vs. Türkiye*, Başvuru No. 23954/94 (AİHM, 31 Mayıs 2001) para. 91; *İkincisoy vs. Türkiye*, Başvuru No. 26144/95 (AİHM 27 Temmuz 2004) para. 78; *Nesibe Haran vs. Türkiye*, Başvuru No. 28299/95 (AİHM, 6 Ekim 2005) para. 77.

¹⁶ Diğerlerinin yanı sıra bkz. *Kurt vs. Türkiye*, Başvuru No. No. 24276/94 (AİHM 25 Mayıs 1998) para. 106; *Mahmut Kaya vs. Türkiye*, Başvuru No.

22535/93 (AİHM, 28 Mart 2000) para. 106; *İpek vs. Turkey*, Başvuru No. 25760/94, (AİHM, 17 Şubat 2004), para. 176;

¹⁷ *Nuray Şen vs. Türkiye*, Başvuru No. 25354/94, (AİHM, 20 Mart 2004) para. 177; *İpek vs. Türkiye*, Başvuru No. 25760/94, (AİHM, 17 Şubat 2004) para. 176; *Şeker vs. Türkiye*, Başvuru No. 52390/99 (AİHM, 21 Şubat 2006) para. 73.

¹⁸ *Çakıcı vs. Türkiye*, Başvuru No. 23657/94 (AİHM, 8 Temmuz 1999) para. 112-113; *Koku vs. Türkiye*, Başvuru No. 27305/95, (AİHM, 31 Mayıs 2005) para. 157.

¹⁹ *Tepe vs. Türkiye*, Başvuru No. 27244/95 (AİHM, 9 Mayıs 2003) para. 18; *İkincisoy vs. Türkiye*, Başvuru No. 26144/95 (AİHM 27 Temmuz 2004) para.78

²⁰ *Tekdağ vs. Türkiye*, Başvuru No. 27699/95 (AİHM, 15 Ocak 2004) para. 80. *Osmanoğlu vs. Türkiye*, Başvuru No. 48804/99 (AİHM, 24 Ocak 2008) para. 91.

²¹ *Mahmut Kaya vs. Türkiye*, Başvuru No. 22535/93 (AİHM, 28 Mart 2000) para. 103.

²² *Günay ve diğerleri vs. Türkiye*, Başvuru No. 51210/99 (AİHM, 21 Ekim 2008) para. 103-104; *Osmanoğlu vs. Türkiye*, Başvuru No. 48804/99 (AİHM, 24 Ocak 2008) para. 97-98; *Enzile Özdemir vs. Türkiye*, Başvuru No. 54169/00 (AİHM, 8 Ocak 2008) para.

64-65; *Canan vs. Türkiye*, Başvuru No. 39436/98 (AİHM, 26 Haziran 2007) para. 84; *Tamış ve diğerleri vs. Türkiye*, Başvuru No. (AİHM, 2 Ağustos 2005) para. 124; *İpek vs. Türkiye*, Başvuru No. 25790/84 (AİHM, 17 Şubat 2004) para. 182-1 83; *Orhan vs.*

Türkiye, Başvuru No. 25656/94 (AİHM, 18 Haziran 2002) para. 359-360; *Çiçek vs. Türkiye*, Başvuru No. 25704/94 (AİHM, 27 Şubat 2001) para. 173-174; *Timurtaş vs. Türkiye*, Başvuru No. 23531/94 (AİHM, 13 Mayıs 2000) paragraf. 96-98; *Kurt vs. Türkiye*, Başvuru No. 24276/94 (AİHM, 25 Mayıs 1998) paragraf. 133-134.

Özellikle, başvuranlara, terörizme karşı mücadelede kaybedilen zararlar için Devletin yükümlülüğü bağlamında tazminat hakkı veren 2004 tarihli yeni bir Tazminat Yasası temelinde özel bir tazminat komisyonu veya idare mahkemeleri önünde tazminat talep etme fırsatı verilmiştir. Bu yasa, bu yasanın hükümlerinin 1987'den sonra ve 2004'ten önce meydana gelen olaylara geriye dönük olarak uygulanmasını şart koşan özel bir *lex temporalis*, olarak, Devletin, idari işlemlerin neden olduğu zararlar için sorumluluğunu tamamlamış ve daha kesin bir şekilde etkilemiştir. Bakınız, AİHM Kararlarının İcra Dairesi, Emniyet güçlerinin Neden Olduğu Ölüm ve Kötü Muameleye İlişkin Etkili Soruşturma, Tematik Bilgi Formu, Temmuz 2020, <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-effective-investigation-eng / 16809ef841> adresinden ulaşılabilir. Daha genel bir düzeyde, AKP Hükümeti - büyük ölçüde Avrupa Birliği ile yapılan resmi üyelik müzakereleri nedeniyle - her ikisi de 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni bir 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve yeni bir 5271 Sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun kabul edilmesine ek olarak çeşitli kanunlarda önemli sayıda değişikliği içeren iddialı bir yasal reform programına girişmiştir. Bu değişiklikler, gözaltı sürelerindeki bu tür değişiklikler ve hukuki danışmana anında erişim hakkı vb. dahil olmak üzere gözaltındaki bireyler için daha büyük güvenceler sağladı. Yasal çerçevedeki iyileştirmelerin ve aksaklıkların ayrıntılı bir analizi için bkz: Uluslararası Af Örgütü, Türkiye: The Entrenched Culture of Impunity Must End '5 Temmuz 2007, <https://www.amnkv.org/download/Documknts/64000/kur440082007kn.pdf> adresinden ulaşılabilir.

Bu kararların icrasını denetleyen Bakanlar Kurulu²⁴, ancak bunlar "devam eden soruşturma, savcılık ve yargı uygulamaları üzerinde *bir* gerçek etkiye sahip olmaktan ziyade hâkim cezasızlık sorunlarında sadece bir "yara bandı" yardımı yaptılar.²⁵ Bunun temel nedeni, bu adımların, Türk devlet yetkililerinin devlet görevlilerini sorumlu tutmaya yönelik gayretli tepkileri ve siyasi iradeleriyle desteklenmemesidir. Buna göre, yasama tedbirlerinin yalnızca formatında benimsenmesinin yetersiz ve verimsiz olduğu kanıtlandı ve 1990'larda Kürt sivillere karşı meydana gelen ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri için hala büyük bir hesap verebilirlik boşluğu var. Örneğin, o zamanki BM'nin Hukuk Dışı, Yargısız veya Keyfi infazlar Özel Raportörü Christof Heyns, 2015 tarihli raporunda şunu vurguladı:

“Cezasızlığa karşı mücadele Türkiye'de ciddi bir zorluk olarak kaldı... Özellikle savunmasız gruplar risk altında. Hesap verebilirlik için tam bağımsız mekanizmaların olmayışı ve yargı sisteminde yaşanan büyük zorluklar, ülkedeki cezasızlık algısının yanı sıra uygulamaya da yansıyor”.²⁶

Benzer şekilde, BM İşkenceyle Mücadele Komitesi, polisin, kolluk kuvvetlerinin ve askeri personelin şiddet, işkence suçları ve kötü muameleden dolayı soruşturma, kovuşturma ve mahkumiyetinin gecikmeler, eylemsizlik ve başka şekilde yetersiz bir şekilde ele alınmasıyla ilgili "sürekli olarak ciddi endişeler yarattığını" belirtmiştir.²⁷ Bu tür bir sorun, Ek I'de ayrıntılı olarak görülebileceği gibi, Türkiye yerel düzeyindeki sayısız 'beraat, davanın reddi veya kovuşturma yapılmaması' kararında en belirgindir.

Bu sorun son yıllarda, özellikle PKK ile iki yıllık barış sürecinin çökmesine yol açan Haziran 2015 parlamento seçimlerinin ardından giderek daha fazla devam etti.

²⁴ Ayrıca dipnota bakınız (n. 14).

²⁵ Hafıza Merkezi & ECCHR, İzleme Raporu (15 Ocak 2016), para.8, <https://hakikatadalethafiza.org/wp-content/uploads/2016/03/Rule-9-2-Communication-on-TurkeyJan.-2016-HM-ECCHR.pdf> adresinden ulaşılabilir.

²⁶ Christof Heyns, Hukuk Dışı, Yargısız veya Keyfi infazlar Özel Raportörü Raporu, Ülke tavsiyelerine takviye: Türkiye, 6 Mayıs 2015, A / HRC / 29/37 / Ek.4.

²⁷ Bkz. BM İşkenceye Karşı Komite'nin Sonuç gözlemleri, CAT / C / TUR / CO / 3, 20 Ocak 2011 ve BM İşkenceye Karşı Komite'nin Sonuç Gözlemleri, CAT / C / TUR / CO / 4, 2 Haziran 2016.

Temmuz 2015'ten bu yana, Türk Hükümeti, bir kontrgerilla kampanyası, açık uçlu sokağa çıkma yasağı ilanı ve çok sayıda sivili öldüren ve yerlerinden eden²⁸ ve Kürt bölgesinde yıkıma neden olan terörle mücadele operasyonları ile damgalanan 1990'lardaki şiddeti anımsatan bir politika benimsemiştir. Bu dönemde emniyet güçlerinin ağır insan hakları ihlalleri ve şiddet raporları olağan hale geldi.²⁹ Ekim ayında Şırnak sokaklarında polis arabasının arkasında sürüklenirken cesedi Türk güvenlik görevlileri tarafından çekilen Kürt militan Hacı Lokman Birlik'in öldürülmesi özellikle çarpıcı bir olaydır.³⁰

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından köklü cezasızlık uygulaması, işkence ve kötü muamele iddiaları eşi görülmemiş bir düzeye ulaştı. 15 Temmuz 2016'da Türkiye, Türk ordusu içinde 'FETÖ'³¹ olarak adlandırılan bir gruba bağlı bir fraksiyon tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen bir askeri darbe girişimi yaşadı; geride 246 ölü, 2194 yaralı kaldı ve Türk toplumunda bir şok dalgasına neden oldu. 21 Temmuz 2016 tarihinde Türk Hükümeti, o tarihte yürürlükte olan³² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 119 ila 121. maddeleri ve 1983 Türkiye Olağanüstü hâl Kanunu uyarınca ülke çapında Olağanüstü hâl ilan etti. Aynı gün, başarısız darbe ve 'diğer terörist saldırılara' atıfta bulunarak, Avrupa Konseyi'ne (CoE) 15. Madde uyarınca AİHS'den sapma niyetini bildirdi.³³

²⁸ “Sur (Türkiye'nin Diyarbakır iline bağlı bir ilçe) ile ilgili resmi rakamlara göre, örneğin etkisiz hale getirilen 50 terörist nedeniyle 22.000 kişi yerinden edildi; 440'lık bir oran.” Bakınız, Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesinde Terörle Mücadele Operasyonlarının İnsan Hakları Etkilerine İlişkin Memorandum, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Comm.DH (2016) 39, 2 Aralık 2016, para.28.

²⁹ Uluslararası Kriz Grubu, Bir Sisifan Görevi mi? Türkiye-PKK Barış Görüşmelerini Devam Ettirmek, 17 Aralık 2015, <https://d2071andvip0wi.cloudfront.net/b77-a-sisvphean-task-resuming-turkev-pkk-peace-talks.pdf> adresinden ulaşılabilir.

³⁰ a.g.e., s.9.

³¹ Sürgündeki lideri Fethullah Gülen'in adını taşıyan FETÖ Hareketi, başlangıçta dini (liberal İslamcı) bir örgüt olarak görülüyordu - bkz. Bülent Aras ve Ömer Çaha, 'Fethullah Gülen ve onun liberal' Türk İslam 'hareketi' (2000) 4 (4) Middle East Review of International Affairs 30. 1990'lardan bu yana hareket, Türkiye'de ve yurtdışında sosyal, politik ve ekonomik çevrelerde geniş bir destek tabanı kazanmış ve eğitim kurumları, kültürel vakıflar ve hayır kurumları dahil olmak üzere geniş bir ulusötesi bireyler ve kurumlar ağına dönüşmüştür. AKP'nin 2002'de iktidara gelmesi ile birlikte AKP ve FETÖ Hareketi ittifak kurdu. Zamanla, AKP'nin siyasi gücü FETÖ Hareketi'nin sosyal ve bürokratik gücünü bu bu çıkar ilişkisi sona erene kadar güçlendirdi ve 2013 sonunda şiddetli bir güç mücadelesine dönüştü- bkz. Hakkı Taş, 'Türkiye'nin AKP-Gülen çatışması tarihi' (2018) 23(3) Akdeniz Siyaseti 395. 15 Temmuz 2016 başarısız darbesinin bu mücadelenin sonucu olduğuna inanılıyor. Grubun kapsamı ve faaliyetleri büyük ölçüde bir spekülasyon konusu olmaya devam ederken, Türk yetkililer bir süredir (2016 darbesinden önce) 'Fethullahçı Terör Örgütü/Paralel Devlet Yapısı' ('FETÖ/PDY') olarak adlandırılan şeyi ulusal güvenliğe tehdit ve 'silahlı terör örgütü' olarak ifşa etti. (bkz. Türkiye, 'Venedik Komisyonu heyetinin olağanüstü hâl kanun hükmünde karamameleri ile bağlantılı olarak 3 ve 4 Kasım 2016 tarihlerinde Ankara'yı ziyareti için Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan muhtıra', CDL) REF (2016) 067, 23 Kasım 2016, 5.

³² Türk hükümetinin 'özgür demokratik düzeni yıkmayı amaçlayan yaygın şiddet eylemlerinin ciddi belirtileri olması durumunda' olağanüstü hâl ilan etmesine ve 'olağanüstü hâl durumunda gerekli konularda' acil önlemleri alması. (sic). 16 Nisan 2017'de Türk halkı, anayasa referandumunda bir anayasa değişikliği paketi lehinde oy kullandı ve diğerlerinin yanı sıra bir başkanlık sistemi kurdu. Değiştirilen Türkiye Anayasası uyarınca, olağanüstü hâl ilan etme yetkisi artık Cumhurbaşkanıya aittir. 16 Nisan 2017 tarihinde değiştirilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 119. Maddesine bakınız; 6771 sayılı Kanun, https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf adresinde mevcuttur.

³³ Ayrıca bkz Türkiye, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye İlişkin Değişiklik Bildirimi* (ETS No. 5), JJ8187C TR / 005-191 22 Temmuz 2016.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (ICCPR) 4. Maddesi uyarınca Birleşmiş Milletlere benzer bir bildirim yapılmıştır.³⁴ İlk bildirimden bu yana, olağanüstü hâl, 17 Temmuz 2018'de kaldırılana kadar toplam 24 ay olmak üzere yedi kez uzatıldı.³⁵

21 Temmuz 2016 acil durum bildirgesinin ardından, Türk makamları çok sayıda olağanüstü hâl kararnamesi kabul etti,³⁶ geniş bir yelpazede insan haklarını etkileyen kapsamlı tedbirler getirdi. Sayılar³⁷ akıllara durgunluk veriyor: askeri personel, polis memurları ve öğretmenler dahil 130.000'den fazla kişi gözaltına alındı ve 90.000'den fazla kişi suçlandı. Yaklaşık 190 medya kuruluşunun yanı sıra okullar, yurtlar, dernekler ve vakıflar da dahil olmak üzere 3.000'den fazla kurum dağıtıldı ve derhal yürürlüğe girecek şekilde tasfiye edildi. Dahası, 150.000'den fazla hâkim, savcı, askeri personel, polis memuru, öğretmen ve diğer memurlar toplu olarak görevlerinden alındı.

Daha da önemlisi, olağanüstü hâl kararnameleri mahkeme öncesi tutukluluk alanında ciddi usul ve esaslı kısıtlamalar getirmiştir; bunların çoğu, AİHS'nin 5. ve 6. Maddelerinde öngörülen kilit koruma için ciddi yankı uyandırmıştır. 22 Temmuz 2016 gibi erken bir tarihte, 'delil toplamanın zorluğu veya daha fazla şüpheli nedeniyle' 30 güne kadar bir hakime erişim olmaksızın tutuklamaya izin veren 667 sayılı ilk olağanüstü hâl Kararnamesi yayınlandı.³⁸ Terörle ilgili tüm organize suçlara uygulanan bu 30 günlük gözetimsiz tutukluluk süresi, AİHM'nin AİHS'nin 15. Maddesi uyarınca istisna zamanlarında haklı görüldüğü dış sınırı büyük ölçüde aştı.³⁹

³⁴ Bkz. Türkiye, *ICCPR Madde 4 (3) kapsamındaki Bildirim*, CN580.2016. Antlaşmalar-IV.4, 2 Ağustos 2016 ('alınan önlemler, 2/3. , 9, 10, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 25, 26 ve 27. Maddelerin anılan Sözleşmenin 4. maddesinde izin verildiği gibi. ').

³³ Ayrıca bkz Türkiye, *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye İlişkin Değişiklik Bildirimi* (ETS No. 5), JJ8719C TR/005-223, 8 Ağustos 2018.

³⁶ 23 Temmuz 2016 tarihli 667 sayılı ilk Kararnameden bu yana, 24 aylık olağanüstü hâl süresince toplam 32 adet olağanüstü hâl kararnamesi kabul edilmiştir.

³⁷ Bu rapor, hem Türkiye'deki insan hakları ihlallerini takip etmek amacıyla bir grup genç Türk gazeteci tarafından kurulan bir web sitesi olan Turkish Purge tarafından derlenen verileri hem de T.C. İçişleri Bakanlığı tarafından 15 Temmuz 2020 tarihinde yayınlanan verileri (karşılaştırdı ve) kullandı (<https://turkeypurg.com/>). Bakınız, "Bakan Soylu: FETÖ ile mücadelede 99 bin 66 operasyon yapıldı (Bakan Soylu: 99.066 FETÖ ile mücadelede yapılan operasyon) Cumhuriyet, (15 Temmuz 2020) <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bakan-soylu-feto-ile-mucadelede-99-bin-66-operasyon-yapildi-1751629>

³⁸ Bkz., 667 Sayılı Kararnamenin 6 (1). Maddesi

³⁹ İstisnai durumlarda, örneğin olağanüstü hâl altında, AİHM daha uzun bir tutukluluk süresinin haklı gösterilebileceğini kabul etmiştir - bkz. *diğerlerinin yanı sıra, Magee ve Diğerleri vs. Birleşik Krallık*, Başvuru No. 26289/12, 29062/12 ve 29891/12 (12 Mayıs 2015) para. 74; *Brogan ve Diğerleri vs. Birleşik Krallık* Başvuru. No. 11209/84; 11234/84; 11266/84 ve 11386/85, paragraflar. 60 ve devamı. ; *Demir ve Diğerleri vs. Türkiye*, Başvuru No. 34503/97 (23 Eylül 1999) para. 49 ve devamı. Ancak, bu koşullar altında bile, AİHM, *Aksoy vs. Türkiye* (Başvuru No. 21987/93, 18 Aralık 1996, paragraf 70-78) davasında bir şüpheliyi on dört gün tutmayı ve *Nuray Sen vs. Türkiye* (Başvuru No. 41478/98, 17 Haziran 2003, para. 28) davasında on bir gün süreyle tutmayı, yargı müdahalesi olmaksızın, AİHS 5. Maddeye orantılı bir istisna teşkil etmedi.

23 Ocak 2017 tarih ve 684 sayılı başka bir Kararname, gözetimsiz gözaltı süresini ek yedi gün uzatma ihtimaliyle birlikte yedi güne (yani toplamda 14 gün) düşürürken, şüphelinin daha önce getirilmesi gereken süreyi yetkili bir adli makam,⁴⁰ Türk makamları, çok sayıda cezai kovuşturmanın yürütüldüğü altı ay boyunca gözetimsiz 30 günlük gözaltı süreleri kullanmakta ısrar etti. Ağustos 2017'de 693 ve 694 Sayılı Kararnameler, terör suçlarından yargılama öncesi tutukluluk süresini beş yıldan yediye çıkardı,⁴¹ kullanımının bir tür yargısız ceza haline geldiğine dair geçerli endişelere yol açtı.⁴²

Türkiye'deki olağanüstü hâl kararnameleri, etkili yasal savunmaya erişim hakkına da önemli kısıtlamalar getirmiştir. 667 ve 668 sayılı kararnameler, *diğerlerinin yanı sıra* beş günlük bir ilk görüşme dışı gözaltı süresi,⁴³ bir tutuklu ile avukatı arasındaki görüşmelerin kaydı ve bir tutukluyu avukatına danışmaktan alıkoymak için yargı yetkisi vermiştir.⁴⁴ Avukatların dava dosyasının içeriğini inceleme yeteneği sınırlıydı; bir tutuklu ile değiş tokuş edilen herhangi bir belgeye el konulabilirdi.⁴⁵ Sanıkların aleyhlerine getirilen tüm delilleri dinlemeleri ve bazı durumlarda duruşmaları sırasında bir avukatı bulundurmaları engellendi.⁴⁶ Ayrıca aile ziyaretleri ve telefon görüşmeleri de ciddi bir şekilde kısıtlanmış, bu da kişilerin işkence, istismar ve kötü muameleye karşı daha da hassaslaştırmıştır.⁴⁷

⁴⁰ 23 Ocak 2017, Olağanüstü hâl Kapsamında Özel Düzenlemeler hakkında 684 Sayılı Kararname.

⁴¹ TCMK'nın 100 (2). Maddesi "burada suç ağır ceza mahkemesinin yetkisi altındadır, azami tutukluluk süresi iki yıldır. Bu süre gerekli hallerde nedenleri açıklanarak uzatılabilir ancak uzatma 3 yılı geçemez". 693 ve 694 sayılı kararnameler azami tutukluluk süresini 7 yıla çıkarmıştır - bkz. Olağanüstü hâl Kapsamında Özel Düzenlemeler hakkında 693 ve 694, 23 Ağustos 2017.

⁴² İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2018 Dünya Raporu, 'Türkiye: 2018 olayları hrw.org/world-report/2019/country-chapters/turkey adresinden ulaşılabilir.

⁴³ 668 Sayılı Kararnamenin 3 (1) (m) Maddesi. Bu beş günlük süre daha sonra Ocak 2017'de kaldırılmıştır - bkz. 684 sayılı Kararname'nin 11. Maddesi. *Salduz vs. Türkiye* (Başvuru No. 36391/02, 27 Kasım 2008, para. 63) davasında AIHM, avukata erişimin adil yargılama kavramının merkezinde yer aldığını belirtti ve Türkiye'nin Avrupa Sözleşmesi, çünkü "[başvuran] gözaltındayken avukatın olmaması [başvuranın] savunma haklarını geri alamaz bir şekilde etkiledi".

⁴⁴ Genel olarak 667 Sayılı Kararnamenin 6 (1) Maddesine ve 668 Sayılı Kararnamenin 3 (1) Maddesine bakınız.

⁴⁵ 668 Sayılı Kararnamenin 3 (1) (l) Maddesi.

⁴⁶ Bkz., 667 Sayılı Kararnamenin 6 (1) (d). Maddesi

⁴⁷ Bir tutuklunun savunmasızlığı, AIHM tarafından *Aksoy vs. Türkiye* (n. 39, para. 78) davasında, şüpheliyi gözaltında tutmak için on dört günlük sürenin istisnai derecede uzun olduğu sonucuna vardığında ele alındı ve başvuran, yalnızca özgürlük hakkına keyfi olarak müdahaleye değil, aynı zamanda işkenceye de açıktır'.

3. Ulusal/Uluslararası Tepkiler

2016 darbe girişimini izleyen ilk günlerden itibaren, rahatsız edici görüntüler Türkiye'de tutuklulara yönelik işkence ve kötü muamele iddialarını alevlendirdi ve medya ve uluslararası kuruluşlar tarafından geniş çapta rapor edildi. Türk hükümetinin bu iddiaları şiddetle reddetmesine (resmi durumlarda), "işkenceye sıfır tolerans" taahhüdünü dile getirmesine ve iddiaları "yanlış bilgilendirme kampanyasının" bir parçası olarak etiketlemesine rağmen,⁴⁸ iddialara yeterince yanıt vermediler.⁴⁹ Artık, saygın uluslararası insan hakları izleme organlarından ve ulusal kuruluşlardan ve STK'lardan hükümetin işkenceyi önleme ve istismar için hesap verebilirliği sağlama kararlılığını sorgulayan güvenilir raporlar var. Bölüm şimdi bu raporlara dönecektir.⁵⁰

BM İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezalandırma Özel Raporörü Nils Melzer, Türkiye ziyaretinin sonunda Aralık 2017 tarihli raporunda, polis gözaltında şiddetli dayak, elektrik şoku, uzun süreli göz bağlama, kelepçe, uykudan mahrum bırakma, tehditler ve sözlü taciz, hakaret ve cinsel saldırı dahil olmak üzere yaygın işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine ilişkin sürekli raporlar duyduğunu belirterek Türkiye'de artan işkence ve diğer kötü muamele iddialarına ilişkin ciddi endişelerini dile getirdi.⁵¹

⁴⁸ Örneğin, dönemin Türkiye Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, işkence ve kötü muamele iddialarını detaylandıran Uluslararası Af Örgütü'nün Temmuz 2016 raporuna yanıt verirken, transkriptinin daha sonra bakanlığın web sitesinde yayımlanacağı bir röportajda şunları söyledi: "Türkiye'nin cezaevlerinde işkence olduğunu söyleyen yalan söylüyor, iftira ediyor. Hapishanelerimizde işkence olması ihtimali söz konusu değildir." Bakınız, "Bozdağ: Cezaevlerinde İşkence Kesinlikle Yoktur" (Cezaevlerinde kesinlikle işkence yoktur), Adalet Bakanlığı web sitesi ilanı, 2 Ağustos 2016, <http://www.basin.adalet.gov.tr/Etkinlik/bozdog-cezaevlerinde-iskence-kesinlikle-yoktur> . Eski Başbakan Binali Yıldırım da benzer şekilde bu tür iddiaları yalanladı. Bkz. "Türkiye Başbakanı Gülen için ABD'den Yardım İstiyor", *Wall Street Journal*, 26 Temmuz 2016, <http://www.wsj.com/articles/turkishpremier-demands-us-help-with-gulen-1469555265>

⁴⁹ Ayrıca, televizyon röportajları ve mitingler gibi resmi olmayan bazı durumlarda, Hükümet yetkililerinin işkenceyi ve kötü muameleyi teşvik ettiği ve bu nedenle cezasızlık ortamına katkıda buldukları belirtilmelidir. Örneğin 4 Nisan 2017'de bir mitingde Cumhurbaşkanı Erdoğan şunları söyledi: "Ordudaki, polisteki ve devlet kurumlarındaki her FETÖ'cüü temizliyoruz ve [bu örgütleri] temizlemeye devam edeceğiz çünkü bu kanseri bu ülkenin ve devletin vücudundan yok edeceğiz. Yaşam hakkından yararlanamayacaklar. Bu ulusu, bu Ümmeti [İslam milletini] böldüler. Onlarla mücadeleimiz sonuna kadar devam edecek. Onları yaralı bırakmayacağız" - bkz. 'Cumhurbaşkanı Erdoğan: FETÖ'cüler Türkiye'de yaşam hakkından yararlanamayacaklar, Turkey Purge, 5 Nisan 2017 <https://turkeypurge.com/president-erdogan-gulenists-will-not-enioiv-right-to-life-in-turkey> . Aynı şekilde dönemin Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi de darbeciler için şunları söyledi: "Onları cezalandırmak için, nefes aldıkları müddetçe Allah'ın güneşini göremeyecekleri deliklere [hapishanelere] koyacağız." Gün ışığını göremeyecekler.

İnsan sesi duyamayacaklar. 'Bizi öldürün' diyerek ölüm için yalvaracaklar - bkz. "Ekonomi Bakanı Hükümetin Darbecilerini Ölüm İçin Yalvartacağını Söyledi", *Türk Tutanacı*, 1 Ağustos 2016, şu adresten ulaşılabilir: <https://www.turkishminute.com/2016/08/01/economy-minister-says-govt-will-make-coup-plotters-beg-for-death/>.

⁵⁰ Ayrıca Eric Sottas ve Johan Vande Lanotte tarafından Türkiye Mahkemesi için hazırlanan, <https://turkeytribunal.com/executive-summary-torture-in-turkey-today/> adresinde bulunan 'Günümüz Türkiye'sinde İşkence'

⁵¹ BM İnsan Hakları Konseyi, Türkiye görevinde işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezaya ilişkin Özel Raporör Raporu, A/HRC/37/50/Add.1, 18 Aralık 2017, para.26, <https://ap.ohchr.org/documents/dpage.aspx?si=A/HRC/37/50/Add.1> adresinden ulaşılabilir.

Ayrıca, bu ısrarlı iddialara rağmen, "bu tür iddialarla ilgili resmi soruşturma ve kovuşturmanın son derece nadir görüldüğünden, bu nedenle işkence ve diğer kötü muamele biçimleri için fiili bir cezasızlık algısı yarattığından" pişmanlık duydu.⁵²

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, olağanüstü hâlin Türkiye'deki insan hakları üzerindeki etkisine ilişkin Mart 2018 tarihli bir raporda, ofisinin genel olarak "itiraf almak veya tutukluları diğer kişileri ihbar etmeye zorlamak" amacıyla "farklı işkence ve kötü muamele gözaltı biçimlerinin kullanımını belgelediğini" ve faillerin "polis, jandarma, askeri polis ve emniyet mensupları" olduğunu tespit ettiklerini vurguladı.⁵³ Raporda, "olağanüstü hâl kararlarının, kararnameler çerçevesinde hareket eden idari makamlara hukuki, idari, cezai ve mali dokunulmazlık tanıyarak cezasızlığı ve hesap verme sorumluluğu eksikliğini teşvik ettiğinden" özel olarak bahsedilmiştir.⁵⁴ (Olağanüstü hâl kararnamelerinde getirilen cezasızlık hükümleri hakkında, bkz. Bölüm 4) Evrensel Periyodik İnceleme (Üçüncü Döngü 2017-2021) bağlamında BM İnsan Hakları Konseyi'ne Kasım 2019 tarihli raporunda, BM Yüksek Komiserliği 100'den fazla paydaşın görüşlerinde ortak konulardan birinin "gözaltına alınanlara yönelik işkence ve şiddetin artması, aynı zamanda hükümet adına suç işlemiş olabilecek güvenlik personelinin hem süreçte hem de darbe girişiminden sonra kovuşturma dokunulmazlığından yararlandığını" belirtti.⁵⁵ Böylelikle, Komiser, Türk Hükümetini ülkedeki "cezasızlığın birçok temel nedenini çözmeye" çağırdı.

Tutarlı işkence ve kötü muamele iddiaları ve Türkiye'de uzun süredir devam eden cezasızlık sorunu, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği tarafından yürütülen çalışmaların en önemli özelliklerinden biri olmuştur.

⁵² a.g.e., para. 23

⁵³ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (İHYK), Olağanüstü hâlin Türkiye'de insan hakları üzerindeki etkisine ilişkin rapor, Güneydoğu üzerine bir güncelleme de dahil olarak, ,Mart 2018, para. 77-80, şu adresten ulaşılabilir: <https://www.refworld.org/docid/5ab146c14.html>

⁵⁴ a.g.e., para. 5.

⁵⁵ Bkz. İnsan Hakları Konseyi Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu, 'Paydaşların Türkiye Özeti' başvuruları, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Raporu', A/HRC/WG.6/35/TUR/3 (12 Kasım 2019) para. 26.

Dönemin Komiseri Nils Muiznieks, 2016 darbe girişiminin ardından verdiği bildiriye özellikle "devam eden cezai işlemler" nedeniyle endişe duyduğunu, "en acil insan hakları endişeleri arasında işkence ve kötü muamele iddialarının yer aldığını" belirtti.⁵⁶ Aralık 2016 tarihli başka bir raporda, Muiznieks Türkiye'de 'etkin soruşturmalar ve dokunulmazlık riski' konusuna uzun bir bölüm ayırdı ve hükümeti, kolluk kuvvetleri üyeleri arasında cezasızlıkla mücadele etmek için "etkili ve bağımsız bir şikayet mekanizması kurmaya" çağırdı, çünkü çoğunlukla cezasızlık sorununu çevreleyen yapısal sorunların üstesinden gelmek kolay değildir.⁵⁷ Şubat 2020'de, görevdeki İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović, Türkiye'de uzun süredir devam eden cezasızlık sorununun temel nedenlerinden biri olarak, devletin bireylerin insan hakları üzerinde algılanan çıkarlarının korunmasına öncelik vermek için Türk yargısı içinde hakim tutumu gördü.⁵⁸

Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezayı Önleme Komitesi (CPT), 2016 yılından bu yana Türkiye'ye dört (üç geçici ve bir periyodik) ziyaret gerçekleştirmektedir.⁵⁹ Bu ziyaretler sırasında CPT heyetleri cezaevlerinin, gözaltı merkezlerinin, psikiyatri hastanelerinin ve sosyal yardım kurumlarının koşullarını incelediler ve kolluk kuvvetleri tarafından gözaltına alınan yüzlerce mahkumla görüştüler (her ziyarette). Ancak CPT'nin çalışmalarında, gerçek ziyaret raporunun yayınlayabilmek için hükümetin onayı gerekiyor. Bildirildiğine göre, Türk Hükümeti CPT ziyaretlerinin son raporlarının yayınlanmasına yıllardır izin vermeyi reddetti.⁶⁰ Ancak, 5 Ağustos 2020 tarihinde, CPT'nin 2017 periyodik ziyaret raporları⁶¹ ve 2019 özel ziyaret⁶² sonunda yayınlanmıştır. CPT, 2017 periyodik ziyaret raporunda, heyetinin "gözaltına alınan kişilerden (kadın ve gençler dahil) önemli sayıda iddia aldığını ya da polis ve jandarma memurları tarafından son zamanlarda fiziksel kötü muamele yapıldığı-

⁵⁶ CoE İnsan Hakları Komiseri, 'Türkiye'de olağanüstü hâl kapsamında alınan tedbirlerin insan haklarına ilişkin mutabakat zaptı', Comm.DH (2016) 35, 7 Ekim 2016, para. 15, şu adresten ulaşılabilir: [https://rm.coe.int/ref/CommDH\(2016\)35](https://rm.coe.int/ref/CommDH(2016)35) .

⁵⁷ CoE Commissioner for Human Rights, 'Memorandum on the Human Rights Implications of Anti-Terrorism Operations in South-Eastern Turkey', 2 December 2016, CommDH(2016)39, paras. 73-106, available at <https://www.refworld.org/docid/58c68e9f4.html>.

⁵⁸ CoE İnsan Hakları Komiseri, '1-5 Temmuz 2019 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından Ülke Raporu', CommDH(2020)1, 19 Şubat 2020, para. 38, şu adresten ulaşılabilir: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-turkey-by-dunja-mijatovic-council-of-europe-com/1680998823e> .

⁵⁹ Bakınız, 'CPT ve Türkiye' Faaliyetleri, şu adresten ulaşılabilir: <https://www.coe.int/en/web/cpt/turkey> .

⁶⁰ Avrupa İşkenceyle Mücadele Komitesi, Ankara'nın Türkiye ile ilgili raporun yayınlanmasına izin vermiyor, Hürriyet Daily News, 21 Nisan 2017 tarihinde

[https://www.hurriyetdailynews.com/european-anti-torture-committee-says-ankara-does-not-allow-report-on-turkey-to-be-](https://www.hurriyetdailynews.com/european-anti-torture-committee-says-ankara-does-not-allow-report-on-turkey-to-be)

⁶¹ 10-23 Mayıs 2017 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaretle ilgili Olarak Türk Hükümetine rapor, CPT/Inf (2020)22, şu adresten ulaşılabilir: <https://rm.coe.int/16809f209e>.

⁶² 6-17 Mayıs 2019 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaretle ilgili Olarak Türk Hükümetine rapor, CPT/Inf (2020)24, şu adresten ulaşılabilir: <https://rm.coe.int/16809f20a1>.

⁶³ CPT Raporu (n 61) s. 4.

ve bunun "tıbbi kanıtlarla desteklenen"⁶⁴ ve kendi görüşüne göre, "işkence olarak kabul edilebilir derecede şiddette" olduğunu belirtti.⁶⁵ CPT ayrıca "komite tarafından daha önceki ziyaretlerden sonra bu konuda defalarca yapılan özel tavsiyelerin uygulanmadığını da" belirtti.⁶⁶ 2019 özel ziyaret raporunda, CPT, "2017 ziyaretinin bulgularıyla karşılaştırıldığında, polisin iddia edilen kötü muamelesinin şiddeti azalmıştır. Ancak, iddiaların sıklığı endişe verici bir düzeyde kalmaktadır." şeklinde belirtmiştir.⁶⁷

Yazım sırasında, CPT'nin 2016 ve 2018'deki iki özel ziyaretinin raporları yayınlanmamış olarak kalmıştır. Bir devlet tarafının *son çare* olarak belirli koşullar altında (CPT'nin tavsiyeleri ışığında işbirliği yapmayı başaramayan veya durumu iyileştirmeyi reddeden), CPT'nin bir 'kamu beyanı'na başvurabileceği unutulmamalıdır.⁶⁸ Aralık 1992⁶⁹ ve Aralık 1996⁷⁰ tarihlerinde, bu tedbir Türkiye'deki duruma ilişkin olarak alınmıştır, her iki durumda da CPT raporları ışığında durumun iyileştirilmesi için bir başarısızlık nedeniyle "işkence eylemlerinin ve normal suçlardan ve terör suçlarından şüpheli kişilere karşı polis tarafından ağır kötü muamelelerin diğer formlarına devamına dair ikna edici kanıt bulunduğu" belirtilmiştir.⁷¹ Özellikle yayınlanmamış iki CPT raporu ile ilgili olarak, CPT'nin son yıllarda bu tedbire neden başvurmadığı konusunda geçerli bir soru olmaya devam etmektedir.⁷²

Avrupa Komisyonu, 2019 raporunda da benzer şekilde, kaçırılma ve zorla ortadan kaybolma iddialarının yanı sıra işkence ve kötü muamele iddialarının Türkiye'de ciddi bir endişe kaynağı olmaya devam ettiğinin altını çizerek, Hükümetin "insan hakları ihlalleriyle suçlanan emniyet güçleri ve diğer yetkililerin üyelerini soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma amaçlı adımlar atmadığına" dikkat çekti.⁷³

⁶⁴ a.g.e., s. 12

⁶⁵ a.g.e..

⁶⁶ a.g.e., s. 4

⁶⁷ CPT Raporu (n 62) s. 3.

⁶⁸ Bkz. Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 10(2) maddesi (1 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe giren 1 No'lu (ETS No. 151) ve 2 No'lu (ETS No. 152) hükümlerine göre değiştirilen metin, CPT/Inf/C(2002)1.

⁶⁹ CPT, Türkiye hakkında kamu açıklaması (15 Aralık 1992 tarihinde kabul edildi), CPT/Inf(93)1, şu adresten ulaşılabilir:

⁷⁰ CPT, Türkiye hakkında kamu açıklaması (6 Aralık 1996'da kabul edildi), CPT/Inf(96)34, şu adresten ulaşılabilir:

⁷¹ Bkz. 22 Kasım-3 Aralık tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaretle ilgili Olarak Türk Hükümetine rapor, CPT/Inf(2007)5, para.18, şu adresten ulaşılabilir: <https://rm.coe.int/16806981a4>.

⁷² CPT ayrıca raporuna resmi bir yanıt olarak ara yanıt sağlamada aşırı bir gecikmenin Madde 10 (2) ECPT altında bir kamu açıklaması yapmak için yol açabileceğini belirtti. Bkz. CPT, Altıncı Genel Rapor, CPT/Inf (96)21, para 10.

⁷³ Avrupa Komisyonu, Türkiye 2019 Raporu (2019 AB Genişleme Politikası Hakkında Tebliğ) SWD(2019)220, 29 Mayıs 2019, s. 30, mevcut <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-turkey-report.pdf> .

Bu ısrarlı iddialar ve hesap verebilirlik eksikliği insan hakları STK'ları tarafından da ele alındı. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), 40'tan fazla avukat, insan hakları aktivisti, eski tutuklu, sağlık personeli ve adli tıp uzmanıyla yapılan görüşmelere dayanan 25 Ekim 2016'daki ayrıntılı raporunda stres pozisyonları ve uykusuzluktan ağır dayak, cinsel istismar ve tecavüz tehdidine kadar 'işkence ve kötü muamele' yöntemlerinin kullanıldığını belgeledi.⁷⁴ Raporda daha da önemlisi, "işkence ve kötü muamele eylemlerine karşı bir cezasızlık modelinin devam ettiği ve birbirini izleyen AKP hükümetlerinin özellikle yasa uygulama memurları ve suiistimallere karışan emniyet güçleri mensuplarının yargılanmasını sağlayamadığı" gözlemlendi.⁷⁵ 2020 yılında daha yakın tarihli bir raporda, HRW yine "savcılar bu tür iddialar hakkında anlamlı soruşturmalar yürütmüyor ve emniyet güçleri ve kamu görevlileri için yaygın bir cezasızlık kültürünün mevcut olduğunu" belirtti.⁷⁶ Uluslararası Af Örgütü de benzer şekilde ve defalarca Türk makamlarını "polis memurları tarafından işlenen aşırı güç kullanımı, işkence ve diğer kötü muamele iddialarına ilişkin derhal, tarafsız, bağımsız ve etkili bir soruşturma başlatmaya" çağırdı.⁷⁷

4. Türkiye'nin Uluslararası Taahhütleri ve Terörle Mücadele Kanunu ve Acil Durum Kararname Çerçevesi

Yukarıda ayrıntıları verildiği üzere, polis tarafından gözaltında tutulan kişilere yönelik işkence ve kötü muamele, Türkiye'deki en ciddi insan hakları sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Türk Hükümeti'nin sorunun kapsamını görmezden gelme ve küçümseme yönündeki ısrarlı girişimlerine rağmen, mağdurlar ve avukatları tarafından sunulan güvenilir hesapların yanı sıra (uluslararası) kuruluşların ve insan hakları STK'larının raporları, emniyet güçleri tarafından işkence kullanımının sistematik ve yaygın olduğunu ve ülkede yerleşik bir cezasızlık kültürünün var olduğunu belirtiyor.

⁷⁴ HRW, 'Açık Çek: Türkiye'nin İşkenceye Karşı Korunma Önlemlerinin Darbe Sonrası Askıya Alınması' 24 Ekim 2016, https://www.hrw.org/sites/default/files/reportpdf/turkey1016_web.pdf .

⁷⁵ a.g.e., s. 14.

⁷⁶HRW, 'Dünya Raporu 2020' (Türkiye), s. 578, şu adreste ulaşılabilir: https://www.hrw.org/sites/default/files/worldreport_download/hrwworldreport2020.pdf.

⁷⁷ Uluslararası Af Örgütü, 'Türkiye: Yetkililer, protestocu öğrencilerin işkence iddialarını derhal incelemeli', 11 Haziran 2018, şu adresten ulaşılabilir: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4485672018ENGLISH.pdf> ve "Türkiye: İnsan Haklarında Derinleşen Gerileme" BM Evrensel Periyodik İnceleme Sunumu, UPR Çalışma Grubu'nun 35. oturumu, Ocak 2020, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4408342019ENGLISH.pdf19ENGLISH.pdf> .

Uluslararası (insan hakları) hukukuna göre, Türkiye'nin sadece işkence kullanımını ortadan kaldırmakla kalmayıp, aynı zamanda işkence ve polis tacizine uğramış mağdurlara etkili bir tazminat sağlama yükümlülüğü vardır. Buna göre, işkence/taciz iddiası ve bunun soruşturulmaması/kovuşturulmaması, birden çok ihlale yol açmaktadır. AİHS'nin 3. Maddesi (Türkiye'nin 2003 yılında onayladığı ICCPR Madde 7'nin karşılığı), "hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ve küçültücü muameleye veya cezaya tabi tutulmayacaktır." AİHS'nin 5. Maddesi (ICCPR'nin 9. Maddesinin karşılığı) ayrıca daha genel olarak polisin istismarını ele alır ve "herkesin özgürlük ve güvenlik hakkı vardır". AİHS Madde 13 (Madde 2(3)'ün karşılığı), "bu Sözleşmede belirtilen hakları ve özgürlükleri ihlal edilen herkesin, ihlalin resmî bir görev yapan kişiler tarafından işlenmiş olmasına bakılmaksızın, ulusal bir makam önünde etkili bir hukuk yoluna sahip olacağını" garanti eder.

Türkiye'nin 1998'de onayladığı İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi, taraf Devletlerin "kendi yargı yetkisi altındaki herhangi bir bölgede işkence eylemlerini önlemek için etkili yasal, idari, adli veya diğer tedbirleri almalarını" (2. madde kapsamında); "tüm işkence eylemlerinin ceza hukuku kapsamında suç olmasını sağlamalarını" (Madde 4); "işkenceye maruz kaldığını iddia eden herhangi bir bireyin yetkili makamlara şikayette bulunma ve davasını derhal ve tarafsız olarak inceleme hakkına sahip olmasını sağlamalarını" (Madde 13) ve işkence mağdurlarına "telafi ve yeterli tazminat sağlamalarını" (Madde 14) gerektirir. Türkiye ayrıca BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı İhtiyari Protokol'e⁷⁸ ve benzer ek yükümlülüklerinin olduğu Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezanın Önlenmesine İlişkin Sözleşme'ye⁷⁹ de taraftır.

Resmî bir bakış açısıyla, Türk iç hukuku uluslararası hukuk standartlarıyla güçlü bir uyum düzeyine sahiptir. Türkiye Anayasası'nın 17. maddesi şunu öngörmektedir:

"hiç kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan işkenceye veya kötü muameleye tabi tutulamaz." ⁸⁰

⁷⁸ Türkiye, 14 Eylül 2005'te imzaladı ve 27 Eylül 2011'de onayladı. Bkz. CAT-OP için Onay Durumu - İşkenceye Karşı Sözleşmenin İsteğe Bağlı Protokolü, şu adreste ulaşılabilir:

<https://tbinternet.ohchr.org/lavouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CAT-OP&Lang=en>.

⁷⁹ Türkiye 11 Ocak 1988'de imzaladı ve 26 Şubat 1998'de onayladı. Bkz., Antlaşma 126'nın imza ve onay çizelgesi, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/126/signatures?pauth=tltrNfE3>.

⁸⁰ Bkz., Türkiye Anayasası, resmî çevirisi <https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitutionen.pdf>.

Türk Ceza Kanunu benzer şekilde polis tarafından işkence yapılmasını yasaklayarak 94. Maddesiyle (1. fıkrası) aşağıdaki hususları tespit eder:

"ciddi bedensel veya zihinsel acıya veya bilinç kaybına veya hareket etme yeteneğinin yitirilmesine neden olan veya bir kişinin onurunu zedeleyen herhangi bir kamu görevlisi, üç yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına çarptırılır"

ve bu suç için zamanaşımı kanununu kaldırır (11 Nisan 2013 tarihinde eklenen 6. paragraf).⁸¹ Dahası, 95. Madde 'şiddetli işkenceye' karşı koruma sağlar ve 96. Madde eziyet fiillerini (işkence teşkil etmeyen eylemler) cezalandırır.

İç hukukundaki bu işkence ve polis tacizi yasaklamalarına rağmen, özellikle Türk Terörle Mücadele Kanunu'nun (ATL)⁸² uygulanmasıyla ilgili davalarda, işkence ve taciz riski yüksektir. Türkiye'nin geniş kapsamlı ATL'si, uluslararası insan hakları standartlarının gerektirdiği yasal kesinlik düzeyinden yoksun, yalnızca belirsiz bir terörizm tanımı sunmaktadır.⁸³ Bu, siyasi muhaliflerin, insan hakları savunucularının ve gazetecilerin barışçıl faaliyetlerinin birçok örneğini terör eylemi olarak tanımlamak ve suçlamak için yaygın ve keyfi bir şekilde kullanılmıştır (özellikle "terör örgütü üyeliği" iddiasıyla); Uluslararası Af Örgütü raporunun kısa ve öz sonucuna göre, darbe sonrası Türkiye'de "doğru bakıldığında herkes teröristtir".⁸⁴

Dahası, işkence ve kötü muamele şikayetlerinin soruşturulmasını/kovuşturulmasını engelleyen temel sorunlardan biri, Türk hukukundaki cezasızlık hükümleridir. Ülke olarak, Türk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun 160/1 maddesine göre,

⁸¹ Venedik Komisyonu web sitesinde, Türk Ceza Kanununun İngilizce çevirisine bakınız.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)011-e).

⁸² Türkiye, 12 Nisan 1991 tarihinde kabul edilen 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 12 Nisan 1991 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak 1995, 1999, 2003, 2006 ve 2010'da değiştirilmiştir.

⁸³ AIHM en son iki önemli kararda Türkiye'nin terörizme ilişkin yasal çerçevesini kınadı. *İmret - Türkiye (No. 2)* (Başvuru No. 57316/10, 10 Temmuz 2018, para. 55) ve *Işıkırık - Türkiye* (Başvuru No. 41226/09, 14 Kasım 2017, para 41) davalarında Mahkeme, bir kişinin yasadışı bir örgüte 'bu örgüt adına hareket etmiş veya yasadışı bir örgüte sırasıyla bilerek ve isteyerek yardım etmiş olması' gerçeğine dayanılarak üye olmasını yasaklayan Türk Ceza Kanunu'nun 220. maddesinin 6. ve 7. bölümlerinin, başvurulara AIHS 11. Madde uyarınca toplanma ve dernek kurma özgürlüklerine keyfi müdahaleye karşı yasal koruma sağlamadıkları için 'ön-görülebilir' olmadığına hükmetmiştir.

⁸⁴ Uluslararası Af Örgütü, 'Duruşmasız Ceza: Türkiye'de Yargılama Öncesi Tutukluluk 5 Mayıs 2017, [amnestyusa.org/punishment-without-trial-pre-trial-detention-in-turkey/](https://www.amnestyusa.org/punishment-without-trial-pre-trial-detention-in-turkey/) adresinden ulaşılabilir.

savcılar, "ya bir suç ihbarı yoluyla ya da herhangi bir şekilde bir suçun işlendiği izlenimini yaratan bir olgudan haberdar olur olmaz, kamu davası açıp açmayacağına karar vermek için derhal olgusal gerçeği soruşturacaklardır."⁸⁵ Bununla birlikte, belirtildiği gibi, devlet görevlilerine cezasızlık sağlayan bir dizi

- I. 4483 Sayılı Devlet Memurları ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanmasına Dair Kanun kapsamında, kanun kapsamına girmeyen⁸⁶ ve memurun görevleri sırasında işlenmiş olan suçlardan⁸⁷ dolayla ilgili idari makamların izni olmaksızın polis dahil Türk memurları hakkında kovuşturma yapılamaz. İşkence suçu kanunun kapsamı dışında tutulurken - yani savcıların soruşturma yapmak için izne ihtiyacı yoktur⁸⁸, 'adli ve idari kolluk kuvvetleri' arasındaki ayrım çelişkili uygulamalara yol açar. İdari kolluk kuvvetlerinin görevi, kamu düzeninin bozulmasını önlemektir (asayişin sağlanması, kalabalık kontrolü vb.), adli kolluk kuvvetleri ise suç teşkil edebilecek herhangi bir eylem durumunda cezai delil toplamak, faileri yakalayıp adli makamlara teslim etmek ve sağlıklı bir soruşturma için şartları sağlamakla görevlidir.⁸⁹ **İdari kolluk kuvvetleri görevlerinin** yerine getirilmesi sırasında emniyet güçleri tarafından işlenen suçlar için en üst düzey sivil yönetici tarafından **bir yetki verilmelidir. Adli kolluk kuvvetleri görevleri** sırasında işlenen suçlar için bu tür bir yetkilendirme **gerekli değildir**. Kolluk kuvvetlerinin yapısı, organizasyonu ve görevleri açısından böylesine belirsiz ve soyut bir ayrımın pratikte sürdürülmesi çok zordur. Çoğu zaman, emniyet görevlileri tarafından işlendiği iddia edilen suçlarla ilgili soruşturmalar, idari bir yetkiye tabi tutularak engellenmekte ve böylece ülkede cezasızlık ortamına katkıda bulunmaktadır. Bu usuli koruma, belirli polislin görevi kötüye kullanması davalarını yargı sürecinden tamamen kaldırmaya bile önemli ölçüde geciktirme etkisine sahiptir. Çarpıcı bir örnek vermek gerekirse,

⁸⁵ Türk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 5271 Sayılı Kanun, https://www.legislationline.org/download/id/4257/file/Turkey_CPC_2009_en.pdf .

⁸⁶ Hariç tutulan suçlar yolsuzluk, rüşvet, zimmete para geçirme ve vatan hainliğini içerir.

⁸⁷ Bu koruma, genel bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 120. maddesinde yer almaktadır: "Kamu görevlilerinin ve diğer kamu yetkililerinin işlediği iddia edilen suçlardan dolayı kovuşturulması, kanunla öngörülen haller dışında, kanunla belirlenmiş idari yetkili makamların iznine tabidir."

⁸⁸ Türkiye'nin AB üyelik süreci kapsamında hazırlanan uyum paketi çerçevesinde 2003 yılında 4483 sayılı Kanunda değişiklik yapılmıştır.

⁸⁹ Bu ayrım hakkında bkz. Mehmet Atılğan ve Serap Işık. Cezasızlık Kalkanını Bozmak: Türkiye'de Güvenlik Görevlileri ve Hak İhlalleri, TESEV Yayınları, 2012, s. 12, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/report/Disrupting_The_Shield_Of_Impunity_Security_Officials_And_Rights_Violations_In_Turkey.pdf

Hrant Dink (bir gazeteci ve insan hakları savunucusu) davasında, Trabzon ve İstanbul polis ve jandarma görevlilerinin Dink cinayetine (en azından) ihmâl nedeniyle karıştığına dair açık göstergeler vardı ki bu İçişleri Bakanlığı Başmüfettişleri tarafından (soruşturma) raporlarıyla da destekleniyor. Bununla birlikte, soruşturmalar (çoğu) idari izinlerin durdurulmasıyla önemli ölçüde geciktirildi (ve engellendi).⁹⁰ Dahası, yargılamalar da "ciddi eksikliklerle gölgelendi ve şu ana kadar bu cinayetleri tam olarak aydınlatamadı".⁹¹

- II. Devlet İstihbarat Servisleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) hakkında 2014 tarihli ve 6532 sayılı Kanun ile değiştirilen 2937 sayılı Türk Kanunu, istihbarat teşkilatı başkanı izin vermedikçe MİT personeline zulümden etkin bir şekilde muafiyet vermektedir. Dolayısıyla savcının doğrudan cezai soruşturma başlatma yetkisi yoktur.⁹² 2012 yılından bu yana, MİT'in zorla kaybetmeler, işkence ve kötü muamele de dahil olmak üzere çok sayıda suça karıştığı iddia ediliyor.⁹³ 353 sayılı Askeri Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında, böyle bir yetki ayrıca Genelkurmay Başkanı ve Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Genelkurmay Başkanını, görevleri sırasında işledikleri iddia edilen suçlardan yargılamak için Cumhurbaşkanı tarafından mahkemeye çıkartmak adına da gereklidir.⁹⁴
- III. Daha da önemlisi, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nda değişiklik yapan 2016 tarihli 6722 sayılı Türk Kanunu, Türk emniyet güçlerine, Türkiye'nin Güneydoğusundaki operasyonları sırasında gerçekleştirdikleri eylemler nedeniyle kovuşturmaya karşı fiilen muafiyet tanımıştır (özellikle 2015 ve 2016'da). Kanun geriye dönük olarak uygulanır ve

⁹⁰ HRW, 'Hesap Verebilirliğe Karşı Aşamalar, Türkiye'de Polis Şiddetiyle Mücadele Önündeki Engeller', 2008 s.16.

⁹¹ İnsan Hakları Komiseri (n 58) para. 165.

⁹² Bkz., HRW, 'Türkiye Casus Ajansı Yasası İstismara Kapı Açıyor' 29 Nisan 2014, <https://www.hrw.org/news/2014/04/29/turkey-spy-agency-law-opens-door-abuse#> adresin-

⁹³ Örneğin, Yusuf Bilge Tunç'un son davasına bakınız. Ağustos 2019'da şüpheli şartlar altında ortadan kaybolan Bay Tunç'un akıbeti ve nerede olduğu yazının yazıldığı sırada bilinmiyor. Bkz., Uluslararası Af Örgütü, 'Türkiye 2019', <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/turkey/report-turkey/> . Ancak zorla kaybetme olaylarının Türk istihbarat teşkilatı yetkilileri tarafından gerçekleştirildiğine ve kurbanların Türk MİT'e ait bilinmeyen yerlerde işkenceye maruz kaldığına dair güvenilir haberler var. Türkiye'nin 'olağanüstü yorumlarına' ilişkin araştırma raporları için bakınız: 'Bilinmeyen Yerler: Türkiye' CORRECTIV, <https://correctiv.org/en/top-stories-en/2018/12/06/black-sites/> adresinde mevcuttur.

⁹⁴ Türkiye: 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kurulması ve Yargılama Usulü Kanunu (Askeri Ceza Muhakemesi Kanunu), 25 Ekim 1963, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b4d12c.html> .

terörle mücadele operasyonlarına katılan herhangi bir kamu görevlisinin, görevlerini yerine getirirken işlenen herhangi bir suçtan dolayı yargılanabilmesi için ilgili makamlardan (özellikle bakanlıklardan) izin alınması şartını getirmektedir. Bu yasa, uluslararası toplumun geniş kesimlerinden sert eleştiriler aldı.⁹⁵

IV. Türkiye'de darbe sonrası olağanüstü hâlin yarattığı istismar potansiyeline rağmen (bkz. Yukarıdaki Bölüm 2), OHAL KHK'ları cezasızlık riskini de artırdı. 22 Temmuz 2016 tarih ve 667 sayılı Kararname, aksi takdirde cezai soruşturma ve kovuşturmayaya tabi olacak devlet görevlilerine hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluklardan tam muafiyet tanımıştır.⁹⁶ 668 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 37. Maddesi⁹⁷ ve ardından yapılan değişiklik (Madde 121) 696 sayılı Kararname,⁹⁸ bu dokunulmazlık kapsamına, 15/7/2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimini ve terör eylemlerini ve ardından gelen eylemleri bastırmak için kararları alan, kararları veya tedbirleri uygulayan sivilleri'... 'resmî bir sığata sahip olup olmadıklarına veya resmî bir görev yapıp yapmadıklarına bakılmaksızın' dahil etti. Bu, bu süre zarfında işlenmiş olabilecek tüm suiistimaller için hesap vermeyi etkili bir şekilde engelledi,⁹⁹ ve aynı zamanda kural tanımayan ve devlet yanlısı tüm davranışlara dair endişelerini artırdı.¹⁰⁰ Bu kararnameler daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 6749, 6755 ve 7079 sayılı Kanun olarak onaylanmış ve Türkiye'nin geniş terörle mücadele cephaneliğine eklenmiştir.¹⁰¹

⁹⁵ BM Özel Raportörü Nils Melzer, yasanın "emniyet güçlerinin işkence veya kötü muamele iddialarına yönelik soruşturmaları imkansız değilse daha zor hale getirme" potansiyeline sahip olduğunu eleştirdi Bkz. Özel Raportör Raporu supra n. 51, para. 69. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatovic de benzer şekilde bunun Türkiye'deki "cezasızlık kalkanını daha da güçlendirdiğini" kaydetti. Bkz. COE, İnsan Hakları Komiseri Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri tarafından üçüncü taraf müdahalesi, CommDH (2017) 13 25 Nisan 2017 para. 32, <https://rm.coe.int/168070cf19> adresinde mevcuttur.

⁹⁶ Bkz., 22 Temmuz 2016 tarih ve 667 sayılı Kararnamenin 9. Maddesi: "Bu Kanun Hükmünde Kararname kapsamında karar alan ve görevlerini yerine getirenle ilişkin hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluk doğmaz."

⁹⁷ 25 Temmuz 2016 tarih ve 668 sayılı Kararnamenin 37. Maddesi: "15/7/2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe ve terör eylemlerini bastırmak amacıyla karar alan ve karar veya tedbirleri uygulayan kişilerin hukuki, idari, mali ve cezai sorumlulukları ile bunlara ilişkin eylemleri, her türlü adli ve idari tedbirin kapsamı ile olağanüstü hâl döneminde çıkarılan kanun hükmünde kararnameler kapsamında karar alan ve ilgili görevleri yerine getiren bu tür kararlardan, yapılan görev ve işlemlerden kaynaklanmayacaktır."

⁹⁸ 24 Aralık 2017 tarih ve 696 sayılı Kararnamenin 122. Maddesi: 8 Kasım 2016 tarihli ve 6755 sayılı Olağanüstü hâl Kapsamında Alınacak Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlar Hakkında Yapılan Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 37. maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir: "(2) Resmî bir sıfat taşıyıp taşımadıklarına veya resmî bir görevi yerine getirip getirmediğine bakılmaksızın 15/7/2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe teşebbüsü ve terör eylemleri ile bunların devamı niteliğindeki eylemlerin bastırılması kapsamında hareket eden kişiler hakkında da birinci fıkra hükümleri uygulanır."

⁹⁹ Bkz. 667 sayılı Kararname'nin 6(1(e)) Maddesi.

¹⁰⁰ Bkz, Eleştirmenler Türkiye'nin Yeni Acil Durum Kararnamesinin Kanun Tanımaz Grupları Kışkırtabileceğini Söyledi, VOA NEWS (25 Aralık 2017), voanews.com/a/critics-say-turkish-new-emergency-decree-could-ignite-vigilante-groups/4178637.html.

¹⁰¹ Yasal çerçevenin bir parçası haline geldiklerine dikkat edilmelidir, ancak doktrinde sıradan bir yasa haline gelip gelmedikleri sorgulanabilir.

Bu cezasızlık maddelerinin anayasaya uygunluğuna ilişkin bir başvuruda, Türkiye Anayasa Mahkemesi (TCC), devlet mekanizmalarına gizlice sızarak ulusun hayatta kalması ve güvenliğine karşı ciddi bir tehdit oluşturan terör örgütü ("FETÖ") ile mücadelede yasal olarak zorunlu görevlerini yerine getirirken devlet görevlilerini korumayı amaçladıklarına karar verdi.¹⁰² Buna göre Mahkeme başvuruyu reddetmiştir.

5. Yakın Zamandaki Davalar: İşkence, Kötü Muamele ve Cezasızlık

Son yıllarda Türkiye'de benzeri görülmemiş toplu tutuklamalar ve gözaltılarla birlikte işkence ve kötü muamelenin yaygınlığına rağmen, Türk devlet yetkilileri, faileri yeterince ve kapsamlı bir şekilde soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma konusunda başarısız oldu.¹⁰³ İşkence ve kötü muamele iddialarına yanıt olarak başlatılan soruşturma sayısının düşük olmasının, iddia edilen sıklık ve bu tür ihlallerin daha fazla olması göz önüne alındığında, apaçık bir şekilde orantısız olduğu açıktır. **Ek II**'deki mevcut yazarlar, 2013-2018 yılları için Türk Ceza Kanunu'nun 94. maddesi (işkence), 95. maddesi (ağır işkence) ve 96. maddesi (eziyet/işkence olmayan kasıtlı yaralama) hakkındaki resmî adli istatistiklere dayalı bir tablo sunmaktadır. Özetle, tablo, sorumlu makamların işkence iddialarını soruşturmadaki yetersiz kararlılığının veya isteksizliğinin, faileri hesap vermeye ve bu tür davaları ilerletmeye engel olduğunu açıkça göstermektedir. Bu bölüm şimdi, failerin aleyhine açık delillere rağmen adalete teslim edilmediği, çoğu sonuçlandırılmış ve kapatılmış (kovuşturma dışı bir kararla) bir dizi yeni cezasızlık davasına odaklanacaktır.

A. Dava 1: Gökhan Açikkollu'nun işkence görmesi ve öldürülmesi

Tasfiye edilen bir tarih öğretmeni olan Gökhan Açikkollu, "FETÖ" üyeliği iddiasıyla 2016 darbe girişimiyle ilgili soruşturma kapsamında 24 Temmuz 2016'da gözaltına alındı. Gözaltında tutulduğu süre boyunca,

¹⁰² TCC Anayasa İncelemesi, Genel Kurul, Belge No. 2016/205, Karar No. 2019/63, 24 Temmuz 2019, para. 130137.

¹⁰³ Örneğin, Stockholm Özgürlük Merkezi (SCF), Mart 2017 tarihli bir raporda, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden bu yana gözaltında ve nezarete tutulan 53 ölümü araştırdı ve belgeledi. Bu davalar 'intihar' olarak kaydedildi, ancak Türk Hükümeti bu şüpheli davaların ayrıntılarını paylaşmayı reddetti. Mevcut raporun yazarlarının bildiği kadarıyla, herhangi bir soruşturma yapılmamıştır. Bkz., SCF, 'Türkiye'de Şüpheli Ölümler ve İntiharlar', Mart 2017, <https://stockholmcf.org/wp-content/uploads/2017/03/Suspicious-Deaths-And-Suicides-In-Turkey22.03.2017.pdf> adresinden ulaşılabilir.

gözüaltı sürecinin 13. gününde kalp krizi geçirene ve ölümüyle sonuçlanıncaya kadar işkenceye, farklı kötü muameleye ve tacize maruz kaldı.¹⁰⁴Çarpıcı olmakla birlikte, Açıkollu hiçbir zaman resmî olarak polis tarafından sorgulanmadı. Yine de polis onu her gün hücresinden çıkardı ve gördüğü işkence nedeniyle her gün hastaneye kaldırıldı. İsveç merkezli bir savunma örgütü olan Stockholm Center for Freedom (SCF) tarafından toplanan tıbbi raporlar, kırık kaburgalar ve kafasına ve vücuduna künt kuvvet travması gibi şiddetli dayaklara açıkça dikkat çekti.¹⁰⁵ Kronik rahatsızlıkları olmasına rağmen kendisine insülin verilmedi ve bu nedenle Açıkollu 13 günlük gözüaltı süresince iki diyabetik koma geçirdi.

5 Ağustos 2016'da Açıkollu kalp krizinden (akut miyokard enfarktüsü) öldü. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı aynı gün, otopsi raporları da dahil olmak üzere ölümle ilgili resmî soruşturmanın sonuçlanmasını bile beklemeden, işkence iddialarını reddeden ve gerekli tıbbi tedavinin yapıldığına dikkat çeken bir açıklama yaptı.¹⁰⁶ Bir dizi insan hakları STK'sı bu açıklamayı şiddetle eleştirdi ve Açıkollu'nun ölümü için hesap verebilirlik çağrısında bulundu. Türk Tabipler Birliği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı ortak bir açıklamada, "Başsavcılığın açıklamasına dayalı olarak medyada yer alan haberlerin, devletin gözüaltındaki bir kişinin yaşam hakkını ihlal ettiğine dair güçlü kanıtlar içerdiğini ve Gökhan Açıkollu'yu kötü muamele ve işkenceye maruz kalmama hakkından mahrum ettiğini" belirtti¹⁰⁷. İnsan hakları savunucusu ve aynı zamanda İnsan Hakları Vakfı Başkanı olarak da görev yapan adli tıp uzmanı Prof.Şebnem Korur Fincancı bir raporda Açıkollu'nun kalp krizine neden olan ağırlaştırıcı faktörlere dikkat çekti:

"Sert dayak tanımına uyan yaralanmalar ve zihinsel değerlendirmelerde tespit edilen akut stres bozukluğu birlikte değerlendirildiğinde vaka işkence olarak sınıflandırılmalıdır."¹⁰⁸

¹⁰⁴ Açıkollu'nun işkence ve ölümünün ayrıntılı açıklaması için bkz. SCF, 'İşkenceden Ölene Kadar İşkence Gördü: Gökhan Açıkollu'nun katillerini sorumlu tutmak' Kasım 2017, <https://stockholmcf.org/wp-content/uploads/2017/11/Tortured-to-death-holding-gokhan-acikkollu-killers-to-account-report-21.11.2017.pdf>

¹⁰⁵ a.g.e., s.14-24.

¹⁰⁶ 'Bassavciliktan Gökhan Açıkollu Açıklaması (Gökhan Açıkollu ile ilgili Başsavcılığın Açıklaması)' *Hürriyet*, 5 Ağustos 2016, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bassavciliktan-gokhan-acikkollu-aciklamasi-40764588>

¹⁰⁷ 'Gökhan Açıkollu Gözüaltında Olmuştur' (Gökhan Açıkollu gözüaltında öldü), Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 7 Ağustos 2016, <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/gokhan-acikkolu-gozaltinda-olmuştur/>

¹⁰⁸ Prof. Fincancı'nın SCF'ye röportajı; bkz.: SCF Raporu (n 104) s. 31.

20 Aralık 2016 tarihinde, işkence iddialarına yönelik soruşturmayı yürüten İstanbul Cumhuriyet Savcısı Burhan Görgülü, "kötü niyet veya ihmal bulunmadığını; ölüm kasıtlı olmadığını ve Açikkollu'nun ölümünün arkasında hiçbir dış neden olmadığını" belirterek 'kovuşturamama' kararı aldı.¹⁰⁹ Kısa süre sonra, Açikkollu'nun ailesinin avukatı Erol Bayram bu karara itiraz etti. Savcının CCTV izleme kayıtları, tıbbi raporlar ve tanık ifadeleri gibi bazı delilleri dikkate almaması nedeniyle Açikkollu'nun ölümüne ilişkin etkin bir soruşturma yapılmadığını iddia etti. Yedi ay sonra (Temmuz 2017 dolaylarında) aldığı bir kararda, Türk Ağır Ceza Mahkemesi, takipsizlik kararının iptal edilmesi gerektiğine hükmetti ve yeni bir soruşturma başlattı. Mahkeme ayrıca, Açikkollu'nun ölümünün, Sağlık Bakanlığı Yüksek Sağlık Kurulu veya Adli Tıp Kurumu'nun, önceki tıbbi raporlarda bildirilen hastalıklar ile ölümü arasındaki nedensel bağlantıya ilişkin yeni bir bilirkişi raporu ışığında değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Şubat 2018'de İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, böyle bir raporun talep edildiğini belirten yeni bir açıklama yaptı. Ancak Mayıs 2019'da İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, yıllarca süren soruşturmanın ardından Gökhan Açikkollu'nun ölümüyle ilgili soruşturmayı bırakma kararı aldı.¹¹⁰

B. Dava 2: Urfa'da çok sayıda tutukluya işkence ve cinsel istismar

18 Mayıs 2019 tarihinde, Türk emniyet güçleri ile PKK arasında bir polis memurunun ölümüne neden olan silahlı çatışmanın ardından, aralarında erkek, kadın ve üç çocuğun da bulunduğu 54 kişilik bir grup Şanlıurfa Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından başlatılan soruşturma kapsamında gözaltına alındı. Gözaltında tutulan kişiler avukatları aracılığıyla cinsel organlara elektrik çarpması da dahil olmak üzere işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarını bildirdiler.¹¹¹ Savcılık, kamuoyunun tepkisine cevaben, iddiaları reddettiği bir basın açıklaması yaptı.¹¹²

¹⁰⁹ 'Savcılık Gözaltında Ölümüne 'Doğal Yollarla' Dedi, Avukatının İtirazı Kabul edildi' *BIANET*, 28 Şubat 2018,

<https://bianet.org/bianet/insan-haklari/194733-savcilik-gozaltinda-olume-dogal-yollarla-dedi-avukatinin-itarazi-kabul-edildi> adresinden ulaşılabilir.

¹¹⁰ İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı Soruşturma No: 2017/10439, Karar No: 2020/4015. Ayrıca bkz. SCF, Türkiye, işkence edilerek öldürülen öğretmenin ölümüyle ilgili soruşturmayı düşürüyor, 19 Mayıs 2020, <https://stockholmcf.org/turkey-drops-the-survey-into-the-death-of-a-teacher-who-was-tortured-to-death/> .

¹¹¹ Bkz. Şanlıurfa Barosunun Basın Duyurusu, <http://www.sanliurfabarosu.org.tr/Detay.aspx?ID=118920> . Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, 'Acil Eylem: Düzinelerce İnsan Polis Gözaltısında İşkence Riski Altında', 24 Mayıs 2019 <https://www.amnesty.org.uk/resources/urgent-action-dozens-risk-lorture-police-detention> adresinden ulaşılabilir.

¹¹² Basın bildirisine (Türkçe) <http://www.sanliurfa.adalet.gov.tr/manset/halfetitor21052019.pdf> adresinden ulaşılabilir.

Avukatlar, tutuklular ve görgü tanıklarıyla yapılan görüşmelerin yanı sıra adli raporlar, ayrıntılı hesaplar, gözlemler ve incelemelerden yararlanılarak hazırlanan Mayıs 2019'un sonlarına ait bir raporda, bir Türk sivil toplum kuruluşu olan Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı, tutukluların avukatları olmadan sorgulandığına dikkat çekti ve arkadan kelepçe takma, göz bağlama, kafalarına örtü geçirme, elektrik şoku, dayak, falaka, cinsel işkence, sözlü hakaret, bireylere ve yakınlarına (özellikle kızlarına ve eşlerine) yönelik tehditler gibi işkence ve kötü muamele uygulamalarını belgeledi.¹¹³ Rapor, bunun uzun zamandır Türkiye'deki infaz güçleri için bir "sorgulama ve cezalandırma yöntemi" haline geldiği sonucuna varmıştır. 3 Haziran 2019 tarihli bir raporda (avukatlar ve tutuklularla yapılan görüşmeler) Şanlıurfa Barosu da benzer sonuçlara ulaştı.¹¹⁴

Bununla birlikte, inandırıcı iddialara rağmen, ülkedeki genel cezasızlık ortamına göre, yetkililer, Urfa'daki işkence olayını soruşturmak için proaktif bir şekilde inisiyatif almadılar. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (İHV), Şubat 2020 tarihli bir raporunda, "İşkence suçlarına karşı henüz etkili bir soruşturma yapılmadığı ve sorumluların cezasızlık politikasının her durumda tavizsiz uygulandığını göstermesinden üzüntü duyduğunu" belirtti.¹¹⁵

C. Dava 3: Ankara'da tasfiye edilen diplomatlara işkence

20-31 Mayıs 2019 tarihleri arasında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından "terör örgütü üyeliği, ağır dolandırıcılık ve ve terörizm amaçlı sahtecilik" suçlarıyla ilgili başlatılan soruşturma kapsamında tamamı eski Dışişleri Bakanlığı yetkilileri olan 249 kişilik bir grup gözaltına alındı.

¹¹³ Bkz., Toplum ve Hukuk Çalışmaları Vakfı (TOHAV), Urfa'da 18 Mayıs'tan itibaren İnsan Hakları İhlallerine ilişkin Ön Rapor, 31 Mayıs 2019, <http://www.tohav.org/Content/UserFiles/ListItem/Docs/katalog1427tohavs-report-on-torture-in-urfa.pdf>

¹¹⁴ Şanlıurfa Barosu "Halfeti'deki Olaylara İlişkin İşkence Raporu" (sadece Türkçe)

<https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2019/06/UrfaBarosu-Halfeti-iskence-Raporu.pdf>.

¹¹⁵ Bkz. İHV, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusundaki 2019 İnsan Hakları İhlalleri Raporu (Türkçe), 7 Şubat 2020, <https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/02/20200207-2019YiliInsanHaklariIhlalleriRaporu-Rapor.pdf>.

¹¹⁶ Kısa bir süre sonra, insanları çırılçıplak soymak, dayak ve coplarla tecavüze uğrama tehditleri dahil olmak üzere işkence iddiaları (en az 46 tutuklu) ortaya çıktı.¹¹⁷

Gözaltına alınanların avukatlarının başvurusu üzerine Ankara Barosu, altı tutukluyla yapılan görüşmelere dayalı bir rapor hazırladı.¹¹⁸ Rapor, tutukluların "muhbir olmaya zorlandıkları 'görüşme' bahanesiyle toplantılara götürüldüklerini" ve "tamamen [veya bazılarının, kısmen] çırılçıplak soyulduklarını, ...arkadan kelepçelendiklerini, fetüs pozisyonuna getirildiklerini, copları anal bölgelerine dokunulduğunu, her zaman tehdit ve hakaretlere maruz kaldıklarını" belirtti.¹¹⁹ Ayrıca beş tutuklu, kolluk kuvvetlerinin tıbbi muayene sırasında kendilerine eşlik ettiğini ve bir tutuklu, doktorun işkencenin kanıtlarını kaydetmeyi reddettiğini (ve tıbbi raporda, "kuvvet gösterildiğine dair iz yok." şeklinde yazdığını) belirtti.

1 Ocak 2020'de, ulusal insan hakları örgütlerinden oluşan bir koalisyon, insanlara baskı uygulamak, cezalandırmak, sindirmek ve itiraf etmeye zorlamak amacıyla Türkiye'de artan işkence ve kötü muamele olaylarına ilişkin ortak bir açıklama yaptı.¹²⁰ Açıklamada, başvuranların işkence ve diğer kötü muamelelere maruz kaldıklarını iddia ettikleri 2019'un ilk 11 ayında yalnızca Türkiye İnsan Hakları Vakfı'na toplam 840 başvuru yapıldığı vurgulandı. Ayrıca, "Ankara davasında [tasfiye edilen diplomatlara işkenceye atıfta bulunarak], bu uygulamaların maalesef sistematik hale geldiğini" tespit etti ve "işkence ve kötü muameleyle ilişkin tüm bu başvurular, cezasızlık politikası ve etkisiz soruşturmalar nedeniyle sonuçsuz kaldı ve sorumlular cezalandırılmadı" sonucuna vardı. Nitekim, bir dizi resmî şikayete rağmen, Türk makamları tarafından olayları soruşturmak ve Ankara'da devam eden işkence uygulamasına son vermek için anlamlı adımlar atılmamıştır.

¹¹⁶ Türk avukatlar grubu, dışişleri bakanlığı personelinin gözaltında işkence gördüğünü söyledi, *Reuters*, 28 Mayıs 2019, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-torture/turkish-Lawyers-group-says-Foreign-Ministry-staff-tortured-in-custody-adresinden-ulaşilabilir>.

¹¹⁷ Uluslararası Af Örgütü, Türkiye: İnsan Haklarında Derinleşen Gerileme, Ağustos 2019, <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4408342019ENGLISH.pdf> adresinden ulaşılabilir.

¹¹⁸ Ankara Barosu (Avukat Hakları Merkezi, Ceza İnfaz Kurumu ve Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi), Ankara Emniyet Müdürlüğü İşkence İddialarına İlişkin Rapor, 28 Mayıs 2019, http://www.ankarabarusu.org.tr/HaberDuyuru.aspx?BASIN_ACIKLAMA-SI&=3099.

¹¹⁹ Ankara Barosu Raporunun özet çevirisi şu adreste mevcuttur: <https://arrestedlawyers.files.wordpress.com/2020/01/joint-report-ankara-bar-28-may-2019.pdf>

¹²⁰ Koalisyonda, Ankara Tabip Odası (ATO), İnsan Hakları Derneği, Hukukçular Özgürlük Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği, Haklar İnisiyatifi Derneği, Devrimci 78'liler Federasyonu, İnsan Hakları Gündemi, Dernek, SES Ankara Şubesi ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (İHV) vardı. Bkz., 'İşkence istisnasız bir insanlık suçudur ve kesinlikle yasaktır!' 1 Ocak 2020, <https://hakinisiyatifi.org/torture-is-a-crime-against-humanity-without-exception-and-is-strictly-prohibited.html> adresinde mevcuttur.

Bu çerçevede, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 6 Ağustos 2020'de takipsizlik kararı vermesi şaşırtıcı olmadı.¹²¹

6. Tartışma ve Sonuç: Temel araştırma sorularının yanıtları

Bu rapor, Türkiye'de devlet görevlileri tarafından işlenen ciddi insan hakları ihlalleri bakımından süregelen cezasızlık sorununu ele almaktadır. Aşağıda, iki araştırma sorusuna cevap vermeyi hedefliyoruz. Tekrarlamak gerekirse, bunlar:

- > İşkenceyi veya kötü muameleyi önleyen ve izleyen dahili bir sistem var mı ve var ise, gerçekte nasıl işliyor?
- > (II) Olası işkence veya kötü muameleyi cezalandıran etkili bir sistem var mı, yoksa gözaltında tutulan kişilere karşı işkence veya kötü muameleye karşı organize bir cezasızlıktan bahsedebilir miyiz?

İşbu raporun bulguları, Türkiye'de hâkim olan cezasızlık sorunlarına açık bir ışık tuttu. Başlangıçta, Türkiye'deki cezasızlık sorununun köklü bir geçmişi olduğu açıktır. İnsan hakları açısından yıkıcı sonuçlar doğuran 1980 askeri darbesinin ardından, 1982 Türk Anayasası'ndaki geçici bir madde, askeri darbenin liderlerine ve tüm askeri-kamu görevlilerine her türlü kovuşturmadan tam dokunulmazlık sağlamıştır.

Bu yaygın cezasızlık kültürü, 1980'lerin sonları ve 1990'lara kadar sürdü. Sistematik işkence, adam kaçırma, zorla kaybedilmeler, yargısız infazlar, zorla köylerin boşaltılması, evlerin yıkılması ve benzeri insan hakları ihlalleri de dahil olmak üzere Kürt halkına yönelik en açık insan hakları ihlallerinden bazılarına rağmen, Türk devlet yetkilileri bu ağır insan hakları ihlallerine tepki göstermeye istekli olmadılar. AIHM önündeki hemen hemen tüm davalarda ve diğer davalarda Türk Hükümeti, kendi yetkilileri tarafından Kürt nüfusa yönelik her türlü zulmü tamamen ve defalarca reddetmiştir. Buna karşılık, AIHM, 175'ten fazla davada, Türkiye'nin, AIHS'nin 2, 3 ve 13. Maddeleri kapsamındaki soruşturmaların etkisizliği konusuna ilişkin çoğu davayla birlikte, birden çok AIHS hükmünü ihlal ettiğini tutarlı bir şekilde tespit etmiştir.

¹²¹ SCF, 'Türk yetkililer, eski diplomatlara yönelik işkenceyle ilgili soruşturmayı bıraktı' 26 Ağustos 2020, <https://stockholmcf.org/turkish-authorities-drop-investigation-into-torture-of-former-diplomats/>.

Daha çok son yıllarda köklü cezasızlık uygulaması, işkence ve kötü muamele iddiaları eşi görülmemiş bir düzeye ulaştı. Giderek ısrar eden iddialara rağmen, nadir görülen resmî soruşturma ve kovuşturmalar, işkence ve diğer kötü muamele biçimleri için güçlü bir cezasızlık algısı yaratmaya devam ediyor.

Bu çerçevede, üzülerken özellikle devlet görevlileri söz konusu olduğunda bireylere karşı işlenen insan hakları ihlallerinde Türkiye'de cezasızlığın adeta norm haline geldiği sonucuna varıldığını belirtmeliyiz. Başka bir deyişle, ikinci araştırma sorumuzdan hatırlayacak olursak, gözaltında tutulan kişilere yönelik işkence veya kötü muameleye karşı organize ve kurumsallaşmış bir cezasızlıktan kesinlikle söz edebiliriz. Rapor boyunca da vurgulandığı üzere cezasızlık konusu, Türkiye'deki birçok yapısal ve iç içe geçmiş sorunun simgesi. Bu bağlamda, her sorun ya birbirinin sonucu ya da sebebidir - köklü cezasızlık kültürüne/uygulamasına kümülatif katkıda bulunan faktörler. Bu faktörlerden bazıları şu şekilde tanımlanabilir:

- a. **Yasal yapıdaki boşluklar:** AKP Hükümeti 2002'de göreve geldiğinde, "işkence ve kötü muameleye karşı sıfır tolerans politikası" taahhüdünü açıkladı. Yukarıda bahsi geçen AİHM davalarından kısmen belirtilen bu politikanın bir sonucu olarak, Hükümet, şüphelileri işkence ve kötü muameleye karşı korumak için daha iyi güvenceler getirmek amacıyla son on yılda bazı yasal ve kurumsal adımlar atmıştır. Yine de yukarıda belirtildiği gibi, bu değişiklikler yalnızca hâkim olan cezasızlık sorunları için bir "yara bandı" çözümü olarak hizmet etti ve devam eden soruşturma, savcılık ve adli uygulamalar üzerinde gerçek bir etkiye sahip değildi. Bu nedenle, hesap verebilirlik ve onarımın sağlanmasındaki eksiklikler ve iç hukuk düzeyinde yetersiz ve verimsiz usul güvenceleri hala devam etmektedir. Bu cezasızlık kültürü ve bunun sonucunda ortaya çıkan hesap verilebilirlik eksikliği, af ve cezasızlık hükümleri olarak işleyen kanunlar/olağanüstü hâl kararları ile daha da geliştirilmekte ve sürdürülmektedir (Bkz. Bölüm 4). Bu yasal düzenlemeler, kamu makamlarına hukuki, idari, cezai ve mali dokunulmazlık sağlamış ve soruşturma ve kovuşturma için aşılmaz engeller yaratmıştır. Olağanüstü hâl bağlamındaki sert siyasi iklim, genellikle bu yasal düzenlemeler için verimli bir arka plan görevi gördü.

- b. Cezasızlık modellerini güçlendiren siyasi retorik:** Resmî söyleme rağmen, cezasızlık kalıpları siyasi retorikle açıkça pekiştirildi ve bu da işkence ve diğer kötü muameleye ilişkin mutlak yasağı ihlal eden devlet görevlilerine karşı ahlaki bir meşrulaştırmaya yol açtı. 2016 darbe girişiminin ardından birçok davada, Türk devlet yetkilileri, davaları ya bir 'yanlış bilgilendirme kampanyası' olarak etiketleyerek ya da soruşturmanın sonucunun çoktan kararlaştırıldığını güçlü bir şekilde ima ederek ve suçlanan emniyet mensuplarını temize çıkararak davalar hakkında kamuoyuna açıklama yaptılar. Dahası, televizyon röportajları ve mitingler gibi resmi olmayan diğer pek çok olayda, işkenceyi ve kötü muameleyi teşvik ettikleri ve böylece cezasızlık ortamına katkıda buldukları görülmüştür (Bkz. Dipnot (n 49)).
- c. Devlet görevlilerini/yetkililerini sorumlu tutacak siyasi iradenin olmaması:** Tanım gereği işkence ve kötü muameleye 'sıfır tolerans politikası', failerin derinlemesine ve bağımsız bir şekilde soruşturulması, kovuşturulması ve suçlarının ciddiyetiyle orantılı hapis cezasına çarptırılmak suretiyle adalet önüne çıkarılması anlamına gelse de böyle bir politikanın uygulanması devlet görevlilerini/yetkililerini sorumlu tutmak için açık bir taahhüt ve güçlü bir siyasi irade gerektirir. Daha özel olarak dava çalışmalarında incelendiği üzere (Bkz. Bölüm 5), Türkiye'de son yıllarda benzeri görülmemiş toplu tutuklamalar ve gözaltılar ile birlikte işkence ve kötü muamelenin yaygınlığına rağmen, Türk devlet yetkilileri yeterli ve kapsamlı soruşturma, kovuşturma ve faileri cezalandırma konusunda başarısız oldular. Tamamen uygulanan bir “cezasızlık için sıfır tolerans” politikasından başka hiçbir şeyin Türkiye'deki işkence ve kötü muamele hayaletini sona erdirmeyeceği haklı olarak iddia edilebilir.
- d. Savcılar tarafından etkisiz ve gecikmiş soruşturmalar:** Yine dava çalışmalarında belirtildiği gibi (Bkz. Bölüm 5), işkence ve kötü muamele iddialarına yanıt olarak başlatılan soruşturma sayısının azlığı, iddia edilen sıklık ve bu tür ihlallerin daha fazla olması göz önüne alındığında apaçık orantısız olmaya devam etmektedir. Ek II'deki tablo, soruşturmalardan sorumlu savcılarının işkence ve kötü muamele iddialarından sorumlu taraflarının hesap vermesi ve bu tür davaları ilerletmesi konusunda yetersiz kararlılık veya isteksizliğini açıkça göstermektedir. Gökhan Açikkolu'ya ve Ankara'da tasfiye edilen diplomatlara yönelik işkence davasında gösterildiği gibi,

aleyhlerindeki açık delillere rağmen faillerin adalete teslim edilmediği olaylara ilişkin soruşturmalar sonuçlandırılmış ve kapatılmıştır (kovuşturma dışı kararlarla).

e. Örtülü yargı: Yargı sisteminde yaşanan siyasi baskının yanı sıra işten çıkarmaların ve zorla nakillerin caydırıcı etkisi, hakimler ve savcılar arasında yaygın otosansür gibi büyük zorluklarla birleşen Türk hakimlerinin tutumu, ülkedeki cezasızlık uygulaması ve algılarını besliyor. Ek l'de ayrıntılı olarak gösterildiği üzere, hakimler, sayısız 'beraat ve ret kararında' örneklendiği gibi, davaları keyfi olarak reddetme konusunda sıklıkla daha fazla takdir yetkilerini kullanıyor.

Sonuç olarak, insanların özgürlüklerini yitirdikleri ve gözaltında tutulduğu her sistem için kötü muamele veya işkence riski mevcuttur. Bunun düzenli bir şekilde gerçekleşmemesi için en önemli teminat, bu fiilleri işleyenlerin ve bundan sorumlu olanların, gerçekler ortaya çıktığında cezalandırılacaklarını bilmeleridir. Bir cezasızlık sistemi *yasal* veya *fiili* olarak kurulu ise işkence ve kötü muamelenin olacağı neredeyse bir kesinliktir. Kuşkusuz Türkiye'de durum böyledir. Rapor da görüldüğü gibi, Türkiye'de işkence ve kötü muamele eylemlerine karşı etkili bir önleyici veya yaptırım mekanizması olduğunu söyleyemeyiz. Yasal güvenceler yetersizdir, çoğu zaman saygı gösterilmez ve/veya kolayca aşılabılır. Türk yetkililer ayrıca failleri yeterince ve kapsamlı bir şekilde soruşturma, kovuşturma ve cezalandırma konusunda hiçbir istek göstermemektedir. Türk ceza adalet sisteminin ciddi bir kriz içinde olduğu da açıktır. Türk Hükümeti'nin Türkiye'deki tüm yargı üzerindeki gelişmiş kontrolüne ilişkin geçerli endişeler göz önüne alındığında, yargının bağımsızlığına güvenilemeyeceği belirtilmelidir. Hukukun üstünlüğüne ve yargı bağımsızlığına inanç ve güveni tesis etmek için bu adalet sisteminin çekirdeğinin yeniden inş edilmesi gerekiyor. Kısacası rapor, Türkiye'deki organize, kurumsallaşmış ve kökleşmiş cezasızlık sorununun tüyler ürpertici bir hatırlatmasını sağlıyor. Rapor, Türk makamlarını faillerin adalette karşı karşıya kaldığı, yeterli, etkili ve bağımsız soruşturma ve adil yargılama yürüterek, ciddi insan hakları ihlalleri için devlet görevlilerinin cezasızlığıyla etkin bir şekilde mücadele etmeye çağırıyor, ancak bunun gerçeğe dönüşüp dönüşmeyeceği yine de belirsizliğini koruyor.

EK I:

Aşağıdaki tablo, İnsan Hakları Savunucuları eV, Tutuklu Avukatlar Girişimi ve İtalyan İnsan Hakları Federasyonu - İtalyan Helsinki Komitesi tarafından hazırlanan "Cezasızlık: Türkiye'de Değişmeyen Bir Kural" başlıklı rapordan alınmıştır. Rapor, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi tarafından yürütülen Türkiye'nin yakın tarihinde meydana gelen ağır insan hakları ihlallerine ilişkin duruşma izleme çalışmasında ortaya çıkan sonuçları belgeleyen dijital bir arşivden (*Faili Belli*) toplanan verilere dayanmaktadır. 2011 yılında kurulan *Hafıza Merkezi*, geçmişte meydana gelen ağır insan hakları ihlallerine ilişkin gerçekleri ortaya çıkarmayı ve belgelemeyi ve bu ihlallerle ilgili toplu hafızayı güçlendirmeyi ve ilgili kişileri adalet arayışlarında desteklemeyi amaçlayan, İstanbul merkezli bağımsız bir insan hakları örgütüdür.

Hafıza Merkezi, 363 kişinin yargı dışı öldürülmesi veya zorla kaybedilmesiyle ilgili adli işlemler hakkında veri topladı. Bunlardan sadece 81'i ceza davası haline gelirken, savcı 282 mağdur hakkında soruşturma yürütmemeye karar verdi. 81 mağdurla ilgili 15 dava yargılama aşamasına gelmeyi başardı, ancak bunlardan sadece ikisi devam ederken, geri kalan 13'ü zaman aşımı nedeniyle beraat veya ret kararlarıyla sonuçlandı.

Dava	Özet	Sonuç
Cemal Temizöz ve Diğerleri Aleyhindeki Dava	1993 yılında Şırnak'ta 21 kişi işkence gördü, zorla kaybedildi veya yargısız infazla öldürüldü.	İddianame, AİHM'nin bunun yapılması talimatını vermesinin ardından 2009 yılında açıldı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Diyarbakır'dan Eskişehir'e sevk edildi. 5 Kasım 2015 tarihinde dava zaman aşımı nedeniyle beraat ve ret kararlarıyla sonuçlandı.
Musa Anter ve Ayten Öztürk'ün öldürülmesi davası (Ana Jitem Davası)	Bu dava, gazeteci ve yazar Musa Anter'in 1992'de öldürülmesi ve 1994 yılında Ayten Öztürk'ün kaçırılması ve öldürülmesi ve JİTEM (Türk Jandarma İstihbarat Teşkilatı) tarafından devlet destekli cinayet, sabotaj ve bombalama ile ilgiliydi.	2010 (Ana Jitem Davası), 2013 (Musa Anter) ve 2019'da (Ayten Öztürk) üç iddianame açıldı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Diyarbakır'dan Ankara'ya sevk edildi. Dava (2015/64) Ankara 6. Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam ediyor.
Jitem Ankara Davası	Ankara-Altındağ Nüfus Müdürlüğü başkanı Abdülmecit Baskın da dahil olmak üzere 19 kişi, 1993-1996 yılları arasında Ankara'da zorla kaybedildi veya yargısız infazla öldürüldü.	AİHM'nin 2002, 2004 ve 2006 yıllarında bunun yapılması talimatını vermesinin ardından 2011 ve 2013 yıllarında iki iddianame hazırlandı. 13 Aralık 2019'da dava beraat kararıyla sonuçlandı (Ankara 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 2014/163)

Nezir Tekfi'nin zorla kaybedilmesi davası	Nezir Tekfi'nin askerler tarafından tutuklanmasının ardından zorla kaybedilmesi	İddianame 2011 yılında hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Hakkari'den Eskişehir'e sevk edildi. Eskişehir 1. Ağır Ceza Mahkemesi 2015 yılında tüm sanıkları beraat ettirdi.
Musa Çitil ve diğerlerine karşı dava	1992 ve 1994 yılları arasında, Mardin'in Derik ilçesinde 13 kişi işkence gördü, zorla kaybedildi veya yargısız infazla öldürüldü.	İddianame 2012 yılında hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Mardin'den Çorum'a sevk edildi. Çorum 2. Ağır Ceza Mahkemesi, sanık Musa Çitil'i 21 Mayıs 2014'te beraat ettirdi. Yargıtay ve Türkiye Anayasa Mahkemesi beraat kararını onadı. Musa Çitil, Türk Jandarma Kuvvetleri Komutan Yardımcılığına terfi etti.
Mete Sayar Aleyhindeki Dava (Görümlü Köyü)	1993 yılında Şırnak'ın Görümlü köyünde 6 kişinin öldürülmesi ve zorla kaybedilmesi.	İddianame 2013 yılında hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Şırnak'tan Ankara'ya sevk edildi. Ankara 9. Ağır Ceza Mahkemesi 6 Temmuz 2015'te tüm sanıkları beraat ettirdi.
Lice Davası	1993 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesinde düzenlenen askeri operasyonda 14 sivil hayatını kaybetti. Bu operasyon Jandarma Alay Komutanı Eşref Hatipoğlu tarafından yönetildi. Birçok ev ve işyeri de hasar gördü ve yüzlerce kişi zorla yerinden edildi.	İddianame, AIHM 2004'te bunun yapılmasına dair talimat verdikten sonra 2013 yılında hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Diyarbakır'dan İzmir'e sevk edildi. İzmir 1. Ağır Ceza Mahkemesi 7 Aralık 2018 tarihinde tüm sanıkları beraat ettirdi (2015/58).
Naim Kurt aleyhindeki dava	1993 yılında Muş'un tahliye edilerek yakılan Kızılağaç köyünden yaklaşık 60 köylü, eşyalarından kalanları almak için oraya geri döndüler ancak Kızılağaç Jandarma Komutanlığı tarafından gözaltına alınarak Muş İl Jandarma Alay Komutanlığı'na götürüldüler. Gözaltına alınanlardan bazıları üç gün işkenceye maruz kaldıktan sonra serbest bırakılırken, Mahmut Acar, Ali Can Öner, Yakup Tetik ve Mehmet Emin Bingöl Alay Komutanlığı'nda tutuklu kaldı. 6 Kasım 1993'te cesetleri, Muş İl Jandarma Alayı Komutanlığı'na yakın bir su çukurunun yakınında bulundu.	İddianame 2013 yılında hazırlandı. Muş 1. Ağır Ceza Mahkemesi 22 Aralık 2014'te Naim Kurt'u beraat ettirdi.
Vartinis Davası	3 Ekim 1993'te Muş ilinin Vartinis (Altınova) mezrasında, aynı aileden dokuz kişi terör örgütüne yardım ve yataklık ettikleri iddiaları üzerine evleri ateşe verilerek öldürüldü.	İddianame 2013 yılında hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Muş'tan Kırıkkale'ye sevk edildi. Kırıkkale 1. Ağır Ceza Mahkemesi 1 Mart 2016'da tüm sanıkları beraat ettirdi.

Yavuz Ertürk'ün aleyhindeki dava	1993 yılında, Muş'un köylerinde gerçekleştirilen bir askeri operasyon sırasında gözaltına alınan 11 kişiden bir daha haber alınmadı. 5 Kasım 2004'te 11 kişinin gömülü olduğu toplu bir mezar bulundu.	İddianame, AİHM 2001'de bunun yapılmasına dair talimat verdikten sonra 2013 yılında hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Diyarbakır'dan Ankara'ya sevk edildi. 2018'de dava zaman aşımı nedeniyle beraat ve ret kararlarıyla sonuçlandı. (Ankara 7. Ağır Ceza Mahkemesi, 2014/139.)
Jitem Kızıltepe Davası	1992-1996 yılları arasında Mardin'in Kızıltepe ilçesinde 22 kişinin zorla kaybedilmesi veya yargısız infaz edilmesi gerekçesiyle.	İddianame 2014 yılında hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Mardin'den Ankara'ya sevk edildi. Mahkeme, 9 Eylül 2019 tarihinde İzzettin Yiğit, Yusuf Çakar, Abdurrahman Öztürk, Mehmet Ali Yiğit, Abdülbaki Yiğit, Abdülvahap Yiğit, Mehmet Nuri Yiğit, Tacettin Yiğit aleyhindeki davayı zamanaşımı nedeniyle reddetmiştir. Diğer sanıklar, diğer kaybolma veya öldürme suçlarından ve bu suçları işleyecek bir suç örgütü kurmaktan delil yetersizliği nedeniyle beraat etti. (Ankara 5. Ağır Ceza Mahkemesi, 2014/367.)
Jitem Dargeçit Davası	Mardin'in Dargeçit ilçesinde 29 Ekim 1995 ve 8 Mart 1996 tarihleri arasında üçü çocuk sekiz kişinin zorla kaybedilmesine ilişkin dava	AİHM'nin 2004'te bunun yapılmasına dair talimat vermesinden sonra 2014 ve 2015 yıllarında iki iddianame hazırlandı. Dava, sözde güvenlik gerekçesiyle Mardin'den Adıyaman'a sevk edildi ve Adıyaman 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam ediyor.

EK II:

Ek II, 2013-2018 yılları için Türk Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı Türk Ceza Kanunu'nun 94. maddesi (işkence), 95. maddesi (ağır işkence) ve 96. maddesi (eziyet/işkence olmayan kasıtlı yaralama) hakkındaki resmî adli istatistiklere dayalı bir tablo sunmaktadır.

Türk Ceza Kanununun 94. Maddesi (İşkence) Hakkında Adli İstatistikler					
Yıl	Toplam	Araştırma Aşaması		Dava Aşaması	
		Takipsizlik	Kamu Davası Açma (İddianame)	Beraatlar	Hapis cezası
2013	1774	1111	210	86	20
2014	1688	1004	246	88	8
2015	1438	868	293	65	14
2016	1343	901	118	52	11
2017	1181	795	98	144	7
2018	952	646	83	38	10
Toplam	8376	5325	1048	473	70

Türk Ceza Kanununun 95. Maddesi (Ağır İşkence) Hakkında Adli İstatistikler					
Yıl	Toplam	Araştırma Aşaması		Dava Aşaması	
		Takipsizlik	Kamu Davası Açma (İddianame)	Beraatlar	Hapis cezası
2013	52	37	1	-	-
2014	31	25	2	11	5
2015	37	26	1	-	3
2016	16	2	10	-	-
2017	10	9	-	-	-
2018	8	6	-	-	-
Toplam	154	105	14	11	8

Türk Ceza Kanununun 96. Maddesi (Eziyet) Hakkında Adli İstatistikler					
Yıl	Toplam	Araştırma Aşaması		Dava Aşaması	
		Takipsizlik	Kamu Davası Açma (İddianame)	Beraatlar	Hapis cezası
2013	1518	683	536	275	248
2014	3072	2408	522	270	285
2015	1044	410	470	299	280
2016	979	332	445	215	177
2017	1173	417	536	161	179
2018	1235	383	683	282	261
Toplam	9021	4633	3192	1502	1430

¹²² Bu istatistikler, T.C. Adalet Bakanlığı'nın internet sitesinde, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> adresinde bulunmaktadır.

TURKIYE TRIBUNALI

Çünkü Sessiz Kalmak Temel İnsan Haklarının en Büyük Düşmanıdır.

INTERNATIONAL
OBSERVATORY
HUMAN RIGHTS

İşbirliğinde